

ENSV
Riiklik Raamatukogu

1712

D1296

Vabadussõja Tähistel.

Vabadussõja Mälestamise Komitee väljaanne.

Nr. 1.

Tallinnas, veebruaril

1934.

Kivid kisendavad.

„Mina ütlen teile, et kui needsinatsed vait jääksid, peaksid küll kivid kisendama...“

Luuka, 19, 40.

Suuri ohvreid nõudis meie rahvalt Vabadusvõitlus. Kuid suurema ja kallima ohvri on toonud need, kes võitluses jätsid oma elu isamaa eest. Vere hind on alati kõige kallim, mis võidakse nõuda. Ja palju on neid, kes selle ohvri on toonud, kes selle kõige kallima hinna meie rahva iseseisvuse eest on maksnud. Praegu on veel haavad verised. Leinajate ja omaksete südames on valu jäljed veel elavad. Paljudes kodudes ei ole suur kaotus veel korralduski ununenud...

Aga elu astub rahulikult edasi ka üle haudade. Tema käik ei või jääda seisma kaotuste ees. Aeg parandab haavad. Järele jäävad mälestused. Ka meie rahva hinge jäävad mälestused suurest sangarlikust ajastusest, meie riigi loomise algpäevist. Kuid mälestused kustuvad... Ununevad need üksikud, kes kõige suurema ohvri toojad olid. Ajaloo leheküljele kirjutatakse vaid üldkaotused ja üldvõidud.

Kui meie ajaloo õpime suurte sõdade käike ja nende tagajärgi, siis jäävad inimeste elu kaotused täiesti kõige muu varju. See on ju loomulik nähe sõjas, et on surnuid ja haavatuid. Need teod ununevad kergesti meelest...

Ka meil hakkab ununema aegamööda nende mälestus, kes oma elu ohverdasid iseseisva, vaba Eesti eest. Kui need, kes elavaid leinahaavu omas südames kannavad, kord varisevad mulla alla, siis on ka elav side langenute ja järeljääjate vahel katkenud.

Kas peab siis tõesti jäädavalt kustuma ka meie Vabadusvõitluses langenute mälestus ja uute järeltulivate põlvete lugupidamine ja tänu nende vastu?!

Kui jüngrid suure häälega Jumala vägevaid imetegusi hakkasid kiitma, mis nende silmad olid näinud, siis leidis inimesi kes seda pahaks panivad. Variseerid, silmakirjateenrid käskisid Önnistegijat omi jüngrid vangistada. Nemat ei tunnud seda rõõmu, tänu ja austust Jeesuse vastu nagu jüngrid. Siis osutas Önnistegija üles Siioni mäele, kus seisid Israeli rahva uhkus ja au — hiilgav tempel. Tugevatest kividest oli ta ehitatud.

Kui needsinatsed vait jääksid, siis peaksid küll kivid kisendama. Siis hakkavad kivid kõnelema inimeste asemel. Suur ohver ei või jääda saladusse. Kui inimesed vaikivad ja unustavad, siis kisendavad kivid... Ja kivide kõnet ei saa ükski takistada. Nende hääl kostab üle aastasadade ja tuhandete.

Sellepärast raiuvad inimesed omad mälestused kividesse. Kui inimesed väsivad, siis kõnelevad kivid edasi ja kannavad kalleid mälestusi uutele inimpõlvetele ja tulevastele aegadele edasi. See on ilusam abinõu väärtuslikku ja unustamatut jäädvustada. Nõnda nende mure muljutused, nende piinapigistused kostavad kustumata...

Need Jeruusalemma templi kivid, millele Jeesus osutas, kõnelesid Jumala imetegudest, kuidas ta oma rahvast juhtis Egiptuse orjusest ja kõrberandamisest läbi igatsetud ja oodatud Kaanani maale. Jumala imetegusi ei saa inimene kinni katta. Kui inimese süda on nii kõva ja kivine, siis laseb Jumal surnud asjadel enesele kiitust kuulutada. Nõnda kõnelevad Vabadusvõitluse mälestuse kivid ja

sambad inimeste ja ka Jumala suurtest tegudest, mis ta meie Eesti rahva vabastamiseks on teinud. Nemat kuulutavad nii inimeste kui ka Jumala au.

Ühe muinasjutulise linna ääres seisnud imeline mälestussammas. Päikese tõusul ta on ärrganud ellu ja kõnelenud suuri saladusi rahva minevikust, aga päikese loojenemisel ta on tarretanud ja nutnud...

Need ajad on ka meie rahvale uue elujõu ja tõusu alguseks, kus elavaks saab mälestus suurtest ohvritest ja Jumala imetegudest, millega ehitatud meie Vabariigi loomise päevad. Kus see ununeb, seal algab tarretamine ja kokkuvarisemine.

Kus inimesed vaikivad, seal hakkavad kivid kisendama. Vabadusevõitlejate suu on vaikunud. Nüüd peavad kivid kisendama ja kuulutama au langenuile ja Jumalale!

A. Sternfeldt.

Tallinna Jaani koguduse õpetaja

Riigivanema K. K. Päts
Süütses 23. veebruaril 1934. oma
60. sünnipäeva.

Austades omi kangelaži ja oma
ajalugu rahvas silistab iseennast

R. Päts

Aeg on käes, et mälestada Eesti Vabadussõda üldmonumendiga.

Vabadussõda on suurim sündmus Eesti rahva ajaloo ja kindlasti jääb selleks ka tulevikus. Kui meie ei oleks võitnud Vabadussõjas, siis ei oleks praegu Eesti riiki. Ja missugune oleks sel korral olnud Eesti rahva saatus, see on vist suuremale osale meie kodanikest kaunis selge.

On kombeks, et kõik riigid ja rahvad mälestavad oma ajaloo suuremaid sündmusi jäädavate monumentidega. Meie kahjuks seda senini teinud ei ole. Meie oleme senijani mälestanud ainult Vabadussõjas langenud kangelaži. Nendele on püstitatud üle Eesti terve rida mälestussambaid, suuremalt osalt küll surnuaedadele. Iseenesest see on väga ilus komme ja rahvastunde kasvatamiseks ja rahva sisemise jõu arendamiseks on sel nähtusel suur tähtsus. Aga aeg on käes, et mälestada monumendiga Vabadussõda kui tervikut, kui meie ajaloo suurimat sündmust.

Algust on tehtud. Vastav Komitee töötab, et koguda selleks raha. Kohaks on valitud pealinna ilusam koht — Vabadusplats. See koht on seotud paljude sündmustega Vabadussõjas, sest sealt läksid välja kõik rindele saadetavad pealinna väeosad, seal võtsime vastu Soome abijõudusid, seal oleme tuletanud meelde igal aastal, alates juba sõjapäevist, oma iseseisva riigi sündimise ja olamise tähtsust.

On tekkinud veel teine kavatsus — mälestada Vabadussõja ja iseseisvuse võitlust kauni loodusliku pargi asutamisega Tallinna lähedale — Sõjamäele. Ka see idee on väga ilus ja ei sega sugugi esimest.

Linna keskele tuleks püstitada Vabadussõja monument, mille ehitamine ei nõua kuigi pikka aega, aga Sõjamäele tuleks asutada Vabadussõja looduslik mälestuskoht, mida võivad järkjärgult täiendada, arendada ja ilustada ka tulevased põlvad, nii kaua kui püsib Eesti riik ja rahvas. Kindralleitnant J. LAIDONER.

Oleme ainuke rahvas, kel puudub Vabadusmonument.

Oli meil Vabadussõda. Ei ole meil aga Vabadussõja üldmonument!

See on tõde, kurb tõde. Oleme vist ainuke rahvas, kes sarnast asja seni kannatanud, sallinud.

Meie teame, et vallad, kihelkonnad, linnad on omal algatusel juba ammugi püstitanud kohalikud mälestusmärgid. Siin-seal püstitatakse mälestusmärgisid lahinguväljadele, mis tulevastele põlvetele näitaksid kohti, kus peeti heroilisi vabaduse ja iseseisvuse lahinguid.

Kuid Vabadussõja üleriiklik, üldine mälestusmärk, nagu öeldud, puudub meil seni veel.

Aeg on täis. On vaja ühisel jõul asuda selle auvõla, kohustuse täitmisele!

Alates valitsusvõimudest ja lõpetades väiksema organisatsiooniga, üksikisikuga, peame käed ühiselt külge panema, et kerkiks meil väärkas Vabadussõja üleriiklik mälestusmärk.

Peamiseks raskuseks on olnud senini rahapuudus.

Usun, et ka selle suure ülesande jaoks meil peaks raha leiduma. Praegu on käimas Vabadussõja üleriikliku mälestusmärgi püstitamiseks raha kogumine loterii näol. Seda tuleb kõigil toetada!

Tahan uskuda, et iga organisatsioon, asutus ja kodanik toob vabatahtlikult kivikese meie Vabadussõja mälestusmärgi.

Kindralmajor J. ROSKA.

Aktsia-Selts A. Brandmann

KAKAO, SHOKOLAADI JA KOMPVEKITEHAS.

PEAKONTOR JA TEHAS: Tallinn, V. Tartu mnt. 4/6.
Telef. 458-82 ja 470-45.

OSAKONNAD: Tartu, Ülikooli 36. Rakvere, Eesti Panga majas.
Telef. 11-80. Telef. 5-21.

Su laps on sinu õnn

ja ta on seepärast ka su mure. Eluajal hoolitsed sa kõigiti tema hüveolu eest. Hoolitse siis samuti, et temal ei puuduks leib ja kodu ka siis, kui sind ennast enam ei ole.

Kaitse oma lapse tulevikku
elukindlustusega **EESTI LLOYD**is!

Eesti Lloyd on kodumaal suurimaid ja vanemaid kindlustusseltse. Võrratult odavate kindlustusmaksude, soodsate poliisitingimuste, tasuta arstilise nõuande ja teiste moodsate soodustuste tõttu on Eesti Lloyd'i elukindlustus leidnud üldise poolehoiu.

AUTOKOOL

TALLINN LAI T. 1. TEL. 437-15

Täieline ettevalmistus I ja II liigi sõiduloo saamiseks. Eksamid üleriikliku maksusega sõiduloo saamiseks on kooli uures. Tasuta õpperaamatud. Uue kiirkursuse algus esmaspäeva, 12. märtsil kell 12 p. kohane osavõtjatele maalt. Priikorter kooli juures. Selle kursuse osavõtjad saavad tasuta N. M. K. Ü. motoristide kursuse.

Väljalõikamiseks:

N. M. K. Ü. autokooli juhatajale Lai tän. 1, Tallinn. Olen huvitatud Teie poolt korraldatavatest autokursustest palun mulle tasuta saata lähemad kavad ja tingimused.

Nimi: .....

Elukoht: .....

Tartu õlletehase

„Livonia“

õlled

Eksport Pilsen

Pilsen

München

Laod kodumaa linnades.

Õlletehas „LIVONIA“ Tartus.

Kasutage ainult

gramofoni nõelu

sellega hoiate oma plaate. Nõelad on saadaval kolmes eri valjuses.

Hind
100 tk.
35 senti

Müük suurel ja väikesel arvul.

Karl Lemberg

Tallinn Viru 3.

Eesti Elektrimasinate Ehituse A-S.

end.

„VOLTA“
Tallinn.

Elektri jaamade kompl. seaded.
Elektri põletispuude saed.
Elektriga töötavad vesivarustus automaadid.

Iseimevad tsentrifugaal pumbad
Tsentrifugaal ventilaatorid igaks otstarbeks.

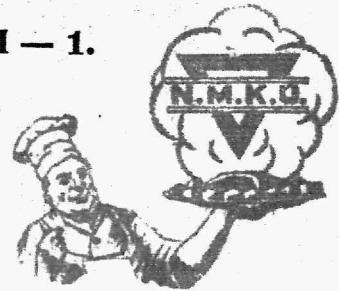
Elektri triikraud.
Küttekapid.

Elektriga metallide keetmise (sveisimise) seaded.

Pakkumised, eelarved ja nõuanne tasuta.

Ajakohasem elektri masinate remonteerimise töökoda.

LAI - 1.

L
Õ
U
N
A
D

kl. 1-6.

Esimese järgu Einelaud ja

Turistide kodu — väga heade õõbimisvõimalustega õpillas- ja muudele ekskursioonidele.

Õpillastele eriti odavad hinnad.

„GOODRICH“

on

sitkem

vastupidavam ja

odavam

autokummi.

Eesti A-s. C. Siegel, Tallinn. Auto-osakond.

Telefon 450-86.

Uus tänav 2.

Aitame igaüks oma kandejõu kohaselt kaasa Vabadusmonumendi püstitamisele.

San. kindralmajor dr. H. LEESMENT.

Iga rahva elus ja ajajärke ja silmapilke, milliste tähtsus nii suur, et neid millalgi ei tohiks lasta meelest minna, kui selle rahva mõtteviisi ja rahvuslik olemasolu mitte tõsist kahju ei peaks saama.

Üks niisugune ajajärk on meile meie Vabadussõda. Seda ajajärku ikka ja jälle õigetel silmapilkudel meeletuletada, seda vaimliselt ja hingeliselt jälle kord uuesti läbielada, on meie püham kohus. Mitte üksi, et sellest uut jõudu, uut omapärast elutahet ammutada, vaid ka selleks, et meie noorem põlv, kes neid aegu mitte ise ei ole läbielanud, sellest näeks ja tunneks, kui suured teened meie vanemal põlvel meie riikliku iseseisvuse saavutamises on, kui palju tänu noorem põlv võlgneb vanemale meie iseseisvuse kättevõitmise eest. Ainult tänu sellele suurele ohvrimeelsele tööle, mis vanem põlv ära on teinud, on meie riigile ja rahvale võimalikuks saanud ise käia oma rada, oma parema tahtmise ja tõekspidamiste kohaselt oma sisemisi asju korraldada ja nende järele oma elujärke seada.

Aeg õpetab aga, et kõik, ka kõige suuremad sündmused, aastate jooksul tumenevad, pinnapealsemateks muutuvad ja palju omast esialgsest reaalkujust kaotavad, sellepärast siis, et sellest hoiduda, on hädatarvilik kuidagiviisi ühe nähtava välissümbooli läbi jäädvustada, et iga kord, kui sellest möödume, omas mõtetes nende suursündmuste juures viibiksime ja nende täht-

sust meie olemasolule hindaksime, kuigi mõni silmapilk ainult. Sellega jääme alalistesse sidemetesse endiste aegade, õpime neid rohkem tundma, nendesse süvenema ja jõuame ikka selgemale ja kindlakujulise-male äratundmisele, missuguseid kohustusi meile peale panevad ja missuguseid teesid meid käsevad käia need endiste aastate suursündmused.

Missugusel kujul see jäädvustamine peaks sündima, ei ole nii suure tähtsusega. Meile ei tarvitse olla oluline, kas omab ta mõne suurejoonelise hoone ehk lossi või mõne kalli ausamba kaju. Meie ei pea tema väärtust hindama kullakaaluga, kuid meie südames peab temal olema kõige kallim, hindamatu väärtus.

Meie olemegi juba selle mõtte teostamisele asunud, oleme mitmel poole üle riigi Vabadussõja mälestussambaid püstitanud. Vabadussõja üleriiklikku mälestuse jäädvustamist oleme aastate viisi kaalunud, oleme mõtteid vahetanud ja aru pidanud, missugusel kujul see meile kõige kohasem oleks. Oleme selleks hulk eeltoide ära teinud, eesotsas Vabadussõja Mälestamise Komiteega. Nüüd on see mõte juba reaalsema kaju omandanud, meie võime loodetavasti õige pea tema läbiviimisele asuda. Teeme siis seda kõik, kellele meie kodumaa üle kõige kallid, ühisel jõul ja nõul. Aitame selleks igaüks oma kandejõu kohaselt kaasa!

Kindralmajor P. LILL.

Kaitseminister, Vabadussõja Mälestamise Komitee esimees.

*Anda oma elu sellele, et jäädvustad
võitluse elada rahva ja õnnel-
selle sõja suursündmused! Kui väikesed on need
igapäevased mured ja hädad selle kõrval.*

*P. Lill, kindral-major
Vabadussõja mälest. kom. esimees*

Vabadussõja lahinguväljadele — mälestustammikud!

Kindral A. TONISSON,

Viru rinde juhataja ja 1. diviisi ülem Vabadussõjas.

Vabadussõda, milles 14 aasta eest hiilgavalt seitsme sajandi eest kaotatud iseseisvuse tagasi võitsime, on Eesti ajaloo suurimaid sündmusi.

Võitlus oli väga raske, kestis üle aasta ja võttis oma alla suurema osa kodumaa pinnast. Selle sõja lahingute seas löödi palju sarnaseid, kus avaldati leegitsevat isamaarastust, haruldast ohvrimeelsust, aukartust äratavaid võitlusvõimeid ja lõigati rikkalikku võiduvilja. Nendest ajaloolistest lahingukohtadest on nii mitmedki väarikate tähistega ära märgitud, nagu Priske, Vella, Saia, Rannaküla, Järve, Kõrve, Kõnnu, Aidu, Härjanurme, Tähtvere, Reola, Munamäe. Need märgid köidavad tähelepanu. Neid lahingukohti külastatakse heal meelel, iseäranis koolinooruse poolt. Seal õpitakse elavalt tundma iseseisvuse võitlusi ja tõsiselt lugupidama neist, kes võidelnud ja sellest, mis kätte võideldud. Sarnased lahingukohad on elav raamat legendaarsest ajajärgust. On auks maale ja rahvale.

Kahjuks, on paljud tähtsate lahingute kohad veel märkimata. Niisugused kohad ei paista silma ega suuda midagi rahvale rääkida. Nende kohtade suur kasvav mõju läheb kaduma. Nii ei tohi edasi kesta! See pahe tuleb kõrvaldada! Kangelasliku mineviku ja kasvava noorsoo vahel tuleb luua elav kontakt! Kõik tähtsamad lahinguväljad tulevad ära märkida! Erilise hoolega tuleks ära märkida kõik tähtsamad lahingukohad ajaloolisel murrangujoonel, kus jaanuari algul 1919. a. meie vapper kaitseväge punaväe sissetungi lõplikult seisma pani ja ise võidukale pealetungile üle läks. Joonel, kus Eesti rahvas idast voolavale punasele lainele ütles: Siit saadik ja mitte kaugemale!...

Seni on lahinguväljade äramärgimine sündinud peamiselt massiivsete kivisammaste püstitamisega. Sarnad vajavad korrashoidmiseks väljaminekuid. Sammaste ülesannet võivad täita väga hästi üksikud suured kivid — vastavate mälestuskirjadega. Kirja sisseraimise kulud ei käi üle jõu. Ei leidu küllaldaselt massiivset kivimürakat õiges paigas, võib lähemast naabrusest kohale veeretada. Väandras, K. R. Jakobsoni matusekohas, polnud ka suurt kivi, kuid ühel pühapäeval tulid mehed ja naised kokku ja veeretaskid poolteise kilomeetri tagant, Väandra jõest, hauale kivi ning märkisid sellega ilma mingisuguste kuludeta ära Eesti rahva esimese suure politikategelase puhkepaiga.

Suure loodusliku kiviga on väga võimsalt ära märgitud Vabadussõja esimene lahingukoht Narva linna ida serval, Keldrinäel. Kivi kiri seletab: „Siit algasime võitlust rahvusliku vabaduse ja

riikliku iseseisvuse eest 28. novembril 1918. a.“ Teine sarnane mälestusmärk on teoksil Narva maantee ääres, 39 km Tallinnast. Suurele kivile, mille taga asus Vabadussõja murrangupäivil meie pealinnale kõige lähem punaste eelpost, raiutakse Harju Maleva korraldusel vastav mälestuskiri, mis igale liikujale suurel teel selgelt silma paistaks ja ajaloolisele kohale tähelepanu juhiks.

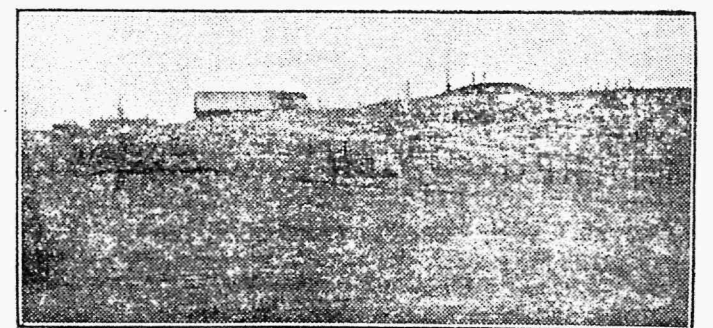

Vabadustammik Narvas. Vabadussõjaaegse Pea- ja Sõjainister K. Pätsi auks 5. V 1932 istutatud tamm.

Lahinguväljade äramärgimine võiks väga hästi sündida ka ilupuude istutamisega. Üksikute puude või gruppidega. Mida tähtsam koht, seda suurem puudegrupp. Sarnased ilupuud oleks ühtlasi koha kaunistuseks. Vastav kiri suurele kivile on seejuures vajalik. Sarnane märkimiseviis on äärmiselt lihtne ja ei nõua kuigi suurt kulu.

Kaks lahingukohta ongi juba niiviisi jäädvustatud: Vabadussõja esimene võitlusväli, Narva linna idaserval, ja kalevlaste Järveküla lahinguväli, Kohtla põlevkivikaevanduse juures. Esimesel lahingupaigal on Narva Vabadusristi Vendade korraldusel võõrandatud 1,5 ha maad, restaureeritud kõik vabadussõja-aegsed kaitsepositsiooni ehitused ja istutatud üle 400 ilupuu, eeskätt tammed. Puestik kannab Vabadustammiku nimetust. Järveküla lahinguväljale, Tallinna-Narva maantee äärde, on kalevlaste ühes Kohtla kaevanduse juhatusel püstitatud suurepärase kivist mälestusmärgi, istutatud samba ümber 12 tamme seal langenud 12 kalevlaste auks ja samba taha veel tuhat tamme kasvatama pannud. See on oma ette terve tammemeis. Võimas võidutammik. Haruldast ilus jalutuspark. Koht, millest keegi peatumata mööda ei lähe.

Lahinguväljadele istutatavad puud olgu tingimata tugevat liiki, mis ei murdu tuultes ega tormides, ja pika eaga. Olgu tammed. Olgu koha jäädvustamiseks ja iluks ühtlasi. Istutamine sündigu piduliku toimingu kohalikkude organisatsioonide ja koolide osavõtul.

Vabadustammik Narvas.

Kaitseväge ja kaitseväe üksused, kes ümbruskonna lahingutekohti lähemalt tunnevad, võtku algatus ja juhtimine endile.

Kohtadele, kus voolanud Eesti meeste veri ja kus otsustatud rahva vabadus ning iseseisvus, tekkigu juba lähemas tulevikus võimsad mälestustammikud. Need kohad muutugu rahvuslikeks pühadeks paikadeks veel meie päivil ja jäägu ilusaks päranduseks tulevastele põlvkondadele. Nende ajalooliste kohtade korraldamistööle kõik Eesti mehed ja Eesti naised!

Rakveres, 11. 2. 34.

Paberossid **Regatta** eriti nõudlikele!

Austus ja lugupidamine tublidele meestele, kes Vabadussõja algul esimestena astusid vaenlase vastu.

Kindralmajor A. LARKA.

Eestlase poolehoid oma rahva ja oma kehva kodu-
maa vastu on alati olnud suur. See omadus annab
ennast eriti tunda siis, kui eestlane satub võõrale maale,
võõra rahva keskele elama. Sellega on seletatav ka see
nähe, et eestlane Vene valitsuse ajal raske südame ja
härdameelsusega asus riigikaitse kohustuste täitmisele,
millest ärahoidmiseks tuli ette ka enesevigastamisi.

Maaüldamõju päevil, mil Vene revolutsiooni keerises
lõdvenes kaitseväge distsipliin, see eestlase instinkt —
igatsus kodumaale — lõi lõkkele ürgjõuliselt. Üle terve
Vene armee laialipaisatud eestlased löid kontakti oma-
vahel, koondusid rahvuslikkudesse üksustesse, kõik
mõttega — saada kodumaale.

Ainult neil, kel õnnestus tol ajal viibida Eestis, tek-
kisid küsimused: Kas on kasulik eestlaste koondamine?
Kas ei ole rahvusväeosade loomine Eesti tulevikule
mitte kahjulik? — Nüüd vist küll keegi ei vaidle selle
vastu, et meie rahvusväeosad, mis formeeriti pärast
Vene revolutsiooni, olid meie praeguse kaitsejõu alus-
müüriks ja Vaba Eesti alustoeaks.

Rahvusväeosade enese iga oli lühike ja väga okka-
line. Algul lõhkusid nende distsipliini ja lahingvõi-
met eesti rahva enese pojad, kes revolutsiooni keerises
sellega lootsid enesele luua karjääri ja kätte võita kõiki
teisi maapealseid hüvesid, vaatamata sellele, missugune
saatus tabaks tervet rahvast. Hiljem, okupatsioonivõimude,
kartes rahvustunde tärkamist, likvideerisid rah-
vusväeosad.

Rahvusväeosade likvideerimisega ei olnud hävitatud
veel meie kaitsejõud. Sõjamehed jäid kõik kodumaale,
tarvis oli ainult endised sidemed alalhoida. Siit peale
algas Eesti paremate poegade ennastsalgav töö võõra
võimu surve all. Peab tähendama, et just okupatsioonivõimude
surve oli parimaks filtriks meie tublimate sõja-
meeste koondamisel. Siin need mehed leidsid üksteist,
siin omandasid nad üksteise vastu usalduse ja usu enese
jõusse.

Okupatsioonivõimu lõdvenemisel tekkis võimalus
suurejooneliseks kaitsejõudude organiseerimiseks.
1918. a. novembrikuu keskel oli olukord juba sarnane
mis võimaldas kõikide kaitsejõudude kokkuvõtmist
mobilisatsiooni näol.

Sel otsustaval momendil, kus oleks tulnud teotseda
kiirelt ja kogu rahva jõud koondada riigikaitseks, va-
batahtlik mobilisatsioon ei annud loodetud tulemusi,
sest inimene jääb ikka inimeseks ja vähe leidub neid,
kes vabatahtlikult valmis on minema surma.

Eesti rahva tuleviku päästmine tekkinud raskest seis-

sukorrast Vabadussõja algul tuleb lugeda ainult nende
tublide sõjameeste teeneks, kes rahvusväeosade kaudu
koondusid ja okupatsioonivõimude surve tihedamini
liitusid ja kes Ajutise Valitsuse käsu peale, olgugi vähe-
sel arvul, kuid üksmeelselt vaenlase vastu astusid ja,
noori kooliõpilasi enesega kaasa tõmmates, meeletlik-
kudes lahingutes Eestit kaitsesid.

Nende meeste teenet on see, et okupatsioonivõimude
lahkumisel, 1918. a. novembris, Eesti ei saanud puna-
vägedega üle ujutatud, mis andis võimaluse sõjajõudude
korraldamiseks ja sõda viia võidurikka lõpuni.

Eesti rahva austus ja lugupidamine kehtku nende
kangelaste vastu igaveseks ajaks, eriti nende vastu, kes
neis raskeis heitlusis maamulda varisesid...

Üleskutse!

Eesti Vabadussõjast on möödunud juba terve rida
aastaid, kuid meil puudub kahjuks ikkagi veel Vaba-
dussõja üldmonument, mis kaasaegsetele ja tulevas-
tele põlvetele väärikalt tuletaks meelde heroilisi
Eesti riigi loomispäevi ja mille juures mitmesugustel
tähtpäevadel võidakse mälestada Vabadussõda ja
temas langenud kangelasi.

Ülesande teostamist pole senini võimaldanud tar-
viliku kapitali puudumine, mis peab laekuma rahva
annetustest ja Vabadussõja Mälestamise Komitee
ettevõtete tuludest.

Selleks otstarbeks on Komiteel praegu muu seas
realiseerimisel 200.000-kroonine rahaline suurloterii,
mille heast kordaminekust väga suurel määral on
Vabadussõja üldmonumendi püstitamise aeg ja ka
monumendi väliskuju.

Komitee juhatus palub kõiki neid auväärseid
kodanikke, asutusi ja organisatsioone, kes on oma
lahket valmisolekut Komiteele loterii läbiviimisel
abiks olla näidanud sellega, et nad on ise omanda-
nud ja vastu võtnud oma tutvusringkonnas levitami-
seks Komitee loterii pileteid, seda ülesannet edukalt
täita, realiseerides kõik nende käes olevad loterii
piletid varakult enne lõpploosimist, mis teatavasti
on 2. aprillil s. a., ja Komiteele mitte ühtki piletit
tagasi saata.

Sellega Teie kõik aitate väga suuresti kaasa
Vabadussõja üldmonumendi püstitamisele, aitate
kaasa meie rahva auvõla kustutamisele nende vastu,
kes võitsid meile iseseisvuse ja vabaduse, nende
kangelaste vastu, kes selles võitluses jätsid oma elu.

P. Lill, kindralmajor,
Kaitseminister, Komitee esimees.
G. Johnson, kindralmajor,
Komitee laekur.
O. Kurvits, kolonelleitnant,
Komitee sekretär.

Ühest Eesti soomusrongide retkest punaste seljataha.

Irboska jaama vallutamine veebruaris 1919. a.

Kolonelleitnant O. Kurvits.

Eesti Vabadussõjas oli soomusrongide lahingtege-
vus rikas julgetest, surmapõlglikkudest ja sangarlik-
kudest retketest ning episoodidest. Nende hulka kuu-
lub kahlematult ka Irboska jaama vallutamine veeb-
ruaris 1919. a.

Oma taandumisel jaanuaris-veebruaris 1919. a.
suutsid N.-Vene punaväed suure jõudude ülekaalu ja
looduslikult soodsa positsiooni tõttu jääda peatuma
Petserimaal, kus veebruarist kuni mai lõpuni 1919. a.
tekkis terve rida lahinguid, milles üksikud asulad käi-
sid vahelduva õnnega käest kätte.

Petseri linn vallutati Eesti vägede poolt esma-
kordselt 4. II 1919. Järgmiseks tähtsamaks vallutamise-
objektiks oli soomusrongidele Irboska jaam, mis asub
Petserist 22,3 km, Pihkvast 24 km kaugusel.

14. veebruari varahommikul liikus soomusrong
nr. 1 (hiljem s-rong „Kaptan Irv“) Petserist Irboska
suunas teele; talle järgnesid soomusrong nr. 2 ja üks
remontrong; samal ajal pidi kogu oma rindel asuma
pealetungile ka 2. jalaväerügement. Soomusrongide
tegevust juhtis kaptan A. Irv (langes 27. IV 1919. la-
hingus Egle juures, Valga lähedal). Edasitungimisel
tulistasid rongid kogu aeg teeäärseid asulaid suurük-
kidega ja kuulipildujatest. Punastele tuli pealetung
ootamatult ja nad põgenesid paanikaliselt. Ainult
Lesgi küla vallutamiseks tuli rongilt välja saata
dessant. Vaevalt oli see sündinud, kui Irboska poolt
ilmus nähtavale täiel aurul kihutav punaste võimas
soomusrong „Stenka Rasin“. Kokkupuutumine meie
soomusrongiga oli punaste soomusrongile nähtavasti
väga ootamatuks üllatuseks ja ta hakkas kiirelt tagasi
kihutama tulnud teed. Soomusrong nr. 1, vaatamata
dessandi rongilt äraolekule, asus viibimata punaste
jälitamisele. Algas pöörane kihutamine, vastastikkuse
tulistamisega. Umbes paar kilomeetrit eelpool Irboskat
õnnestus punastel pürokseliinkapslitega purustada
raudteeropaadid 6 kohas. Mingisuguse imeteona kihutas
meie rong aga üle purustatud teesõlme ja ei langenud alla
orusügavusse. Kuna teeparanduseks puudusid vasta-
vad tehnilised abinõud ja materjalid, siis asetati purus-
tatud kohtadele lihtsalt puupakud, mis, nii imelikuna
kui see ka tundub, võimaldas rongidele mitme päeva
kestel edasi-tagasi liiklemist.

Rong vallutas lähedalasuva Kolomna küla, saades
hulk vange ja sõjasaaki, ja sõitis selle järele Irboska
jaama. Varsti järgnes sinna ka soomusrong nr. 2.
Punaste rong oli jaamast põgenenud pärast pihta võt-
mist. Jaamas saadi sõjasaagiks muu seas ka ühte
uus sõiduauto, milles oli sinna sõitnud eesti kommü-
nistide juht N.-Venes Jaan Anvelt.

Nii olid Eesti soomusrongid 4 tunniga suutnud tun-
gida rohkem kui 20 km vaenlase seljatagusesse, segi

(Järg järgmisel leheküljel.)

Johannes Nõmmanni

Väärtmetallasjade tööstus
Tallinn, Niguliste tän. 2.

Elegantselt ja odavalt riietute ainult

VALMISRIIETE ÄRIST

„MOELA“

HARJU TÄN. 34.

Riigi- ja omavalitsuse ametnikkudele järelmaks
võimaldatud.

Odav elekter majapidamise otstarbeks.

Tallinna linna elektrijaama alandatud tariifid:

Triikimine üks tund 5 s.
1 liitri vee keetmine 1—1,4 „
2—4 muna keetmine 0,7—1 „

Iga elektritarvitaja võib odavat voolu kas-
utada, tüürides selleks elektrijaamast vas-
tava mõõtja ainult 20-send. kuumaksu eest.

Tasuta näpunäiteid
odava voolu kasutamise kohta
saab linna elektrijaama
nõuande büroost, Raekoja pl. 9
(vanas vaekojas).

Samas on müügil 10 tüüpi elektri triik-
raudu 2-aastase vastutusega ja muid
majapidamise elektritarbeid.

Kõige tähtsam riietusele on:

- I moodne lõige.
- II elegantne individuaalne joon.
- III eeskujulik töö ja täpne täitmine.

Seda võimaldab teile ainult tellimise peale

Fa. SCHWARZ

Kullasepa 9, tel. 443-03.

Suur valik uudiseid. Karusnahatööstus.

Suurim pudukaupade valik.
Hooajakaubad.
Väljaõmblusniidid.

Kõik kodumaa vabrikute saadused.

F. BRASCHINSKY & POJAD.

V. Karja tän. 12.

Telef. 436-90.

Õstke ainult kodumaa kaupa.

SIIDI JA VILLASEID RIIDEID, UEMATES MUSTRITES, TRIKOOPESU, SUKKI, SOKKE, PITSE, PAELU jne.

soovitab rikkalikus valikus

A.-S. RAUANIIT

TALLINN, PÕHJA PUIESTEE 7.

OSTKE MEIE VABRIKU KAUPU JA VEENDUGE NENDE HEADUSES.

(Algas eelmisel leheküljel.)

paitsanud vaenlase rinde ja vallutanud sõjaliselt tähtsa Irboska kõrgustiku, mis valitses kogu eelolevat maastikku. Pihkvas tekkis suur paanika. Asuti koguni linna kiirele evakueerimisele. Ühtlasi aga võeti tarvitusele ka kõik abinõud Irboska tagasivõitmiseks. Kõik reservid paisati selleks otstarbeks liinile.

Soomusrongide seisukord Irboskas osutus äärmiselt raskeks ja kriitiliseks. Seljatagusega ja jalaväega, kes ei jõudnud nii kiirelt edasi tungida, puudus side. Vaenlane oli väga suures, mitmekümnekordses jõulises ülekaalus. Tal oli kasutada hulk kerge- ja raskepatareisid, mitmekümne suurtükiga, mis asusid poolrõngas ümber Irboska. Siis mitu hääd soomusrongi. Kõik ümberkaudsed külad olid punaste käes, kust ulatati ronge tulistama isegi püssitulega. Pealegi olid rongid lagedal väljal heaks märklauaks. Kõigele sellele võisime vastu panna ainult rongide meeskonna isikliku tubliduse ja vahvuse.

Kapten Irve vankumata otsus kõigele sellele vaatamata oli „Mitte ühtki sammu tagasi!“ Ja viis ööpäeva pidasid soomusrongid Irboskat oma käes, oodates abi. Viis ööd-päeva kestis meeleheitlik, visa ja äge võitlus elu ja surma peale, milles soomusrongid tõid rohkem ohvreid kui üheski teises tolleajani peetud võitluses. Punaste patareid sõna tõsisel mõttes külvavad soomusrongid üle vahetpidamata, marulise mürskuderahaga. Kogu ümbrus oli tuhandete mürskude lõhkemist justkui ülesküntud. Kõige selle juures suutsid soomusrongid saavutada osaliselt edugi — punaste rongid pidid suurtükile kahevõitluses korduvalt taanduma, saades tabavast tules vigastusi, samuti löi rongide dessant punasteid mitmest külast välja. Rongid tegid koguni katset Irboskast edasitungimiseks.

Punased kavatsesid soomusronge sisse piirata haaramisoperatsiooniga. Korra õnnestuski neil juba rongide seljatagusesse tungida ja teed lõhkuda. Eriti karti oli ühe suurema silla purustamist. Kuna abi ei saabunud, siis pidid soomusrongid seekord siiski veel taanduma ja Irboska uuesti loovutama punastele, kuid mitte kauaks. 25. mail samal aastal vallutati Irboska lõplikult ja kohe pärast seda ka Pihkva. Võidukad Eesti väed viisid sõjategevuse umbes 40–50 km taha poole Pihkvat, kus teotsesid kogu 1919. a. suve.

Vabadussõja Mälestamise Komitee tegevusest.

Vabadussõja Mälestamise Komitee (Kapitali) ülesandeks on Eesti Vabadussõja ja temas langenud kangelaste mälestuse jäädvustamine. Maksvate põhimääruste alusel töötab Komitee 25. septembrist 1925. a., mida muudetud ja täiendatud 21. mail 1930. a. Komitee koosseisu kuulub 29 asujate ja organisatsioonide esindajat: Kaitseminister, Riigikontrolör, Eesti Panga president, Kohtu- ja Sise-, Hariduse- ja Sotsiaal- ning Majandusministri abi, Kaitseliidu ülem, Eesti ev.-luteriusu piiskopp, Eesti apostliku õigeusu mitropoliit, Tallinna Linnapea, Kaubandus-Tööstuskoja Juhatus, Linnade Liidu, Maamavalitsuste Liidu, Eesti Punase Risti Peavalitsuse, Börsikomitee, Eesti Vabrikantide Ühisuse, Pankade Nõukogu, Eesti Ühistegelise liidu, Asunikude, Riigirentnikkude ja Talupidajate Põllumajandusliidu, Eesti Põllumeeste Keskseksi, Vabadusristi Vendade Ühenduse Keskjuhatus, Eesti Vabadussõjalaste Keskkliidu Juhatus, Reservsõjaväelaste Ühingu, Vigastatud Sõjameeste Keskjuhatus ja Eesti Ajakirjanikkude Liidu esimehed, Naisorganisatsioonide Liidu Juhatus esinaine ja Kaitseministri määramisel kolm vanemat tegevteenistuse kaitseväelast. Komitee tegevust juhib 5-liikmeline juhatus ja revideerib 3-liikmeline revisjonikomisjon. Komitee juhatus moodustavad: Kaitseminister — esimehena ja Komitee koosseisu valikul Komitee neli liiget, nendest vähemalt kaks tegevteenistuse kaitseväelast. Juhatus praegune koosseis: esimees kindral P. Lill, abiesimees Tallinna linnapea A. Uesson, laekahoidja kindral G. Johnson, ametita juhatus liige kindral J. Roska, sekretär kolonelleitnant O. Kurvits. Revisjonikomisjoni kuuluvad Riigikontrolör K. Soonberg, E. Punase Risti esimees san.-kindral Dr. H. Leesment ja E. Rahva-panga direktor J. Kask. Oma ülesannete teostamisel on Komitee moodustanud kaks erisektsiooni: monumendikavandi sektsioon (liikmed hrad kindral J. Laidoner, A. Uesson, E. Kūbarsepp ja kindral G. Jonson) ja rahandussektsioon (liikmed hrad J. Puhk, J. Jaakson, H. Moorsen, H. Lauri, J. Kalm ja K. Kornel). Maakondades töötab 10 kohalikku linna- ja maakonnakomiteed ja nende abikomiteed.

Senini on püstitatud kohalikkude komiteede poolt Vabadussõjas langenute mälestusmärgid peaaegu kõikides kodumaa linnades ja väga paljudes kohtades maakondades, eriti kalmistutel. Samuti on korraldatud langenute matmiskohtasid. Tallinna kaitseväge kalmistule on arhitekt E. Kuusik' u kavandi järele püstitatud suurem mälestusmärk, mis Vab. Mäl. Komiteelt nõudnud kulusid Kr. 24.296.

Komitee on teinud ja teeb praegu eeltöid Vabadussõja üldmonumendi püstitamiseks Tallinnas, mille ehituskulud algul määrati kindlaks 300.000 kroonile, kuid hiljem, arvestades valitsevat majanduslikku surutist, vähendati 100.000–150.000 krooni piiridesse. See summa on tarvis kokku võtta rahva annetustest ja Komitee ettevõtete tuludest. 1. veebr. s. a. oli Komiteel raha Kr. 41.916.20. Komitee viimase aja tegevus ongi peamiselt juhitud Komitee kapitalide suurendamisele, kuna monumendi püstitamise aeg ja ka monumendi väliskuju olenevad täiel määral rahalistest võimalustest. Muu seas on selleks otstarbeks praegu realiseerimisel esimene suurem, 200.000-kroonine rahaline loterii, mille kordaminek on rahva vastutulekust.

Monumendi kavandi saamiseks on senini korraldatud üks avalik võitlus ja on otseselt pöördutud üksikute kunstnikkude-arhitektide poole, mille tulemusena Komiteel on olemas terve rida kavandeid. Lõplikul kujul võib küsimus otsustamisele tulla muidugi alles pärast rahaliste võimaluste selgumist.

Monumendi püstitamiskohana on olnud kaalumisel Vabadusplats, Harjumägi, Veneturg ja Lasnamägi. On asutud seisukohale, et kõige rohkem kaaluvaid põhjusi on monumendi Vabadusplatsile püstitamise poolt.

Kindralleitnant J. LAIDONER,

Eesti Sõjavägede Ülemjuhataja Vabadussõjas. Pühit-ses 12. veebr. 1934. a. oma 50. sünnipäeva.

Meie vajame tähtsaid.

Iga rahvas vajab tähtsaid, mis märgivad tema suuri sündmusi ja ühendavalt seovad teda kodumaa pinnaga.

Kaasajal eesti rahvas vajab idee poolt ja valdavalt monumenti. Meie vajame säärast, mis oleks ülimal määral suuteline kujunema haaravaks üldrahvuslikuks ürituseks ja saama konkreetseks ilmutuseks, sidemete loojaks meie minevikuga ja meie maaga.

Miks vajame seda?

Võraste väärmõjude ja rahvusele vaenuliste ideoloogiate mõjul meie rahva hing on saanud liialt vastuvõtlikuks igasugu negatiivsele sugestioonile. Rahvuslik enesealväärastamise kompleks võtab masendava kuju. On ilmselt näha, et rahvushinge tervik on lõhki

Vabadusmonument

Vabadussõja Mälestamise Komitee
sõjaajalooline album.

Saadaval V. M. Komitees,
Kaitseministeerium.

kärisenud, sest rebenenud on side meie mineviku, oleviku ja tuleviku vahel.

Vaimukadaklus ajab seetõttu lopsakaid õisi. Võõrsilt sisendatud väärmõjutused leiavad järjest vastuvõtlikumat pinda. Ühtlasi süveneb üksikute rahvaliikmete pessimism, lootusetus...

Sellest hädast pääsemiseks vajamegi võimsat aktsiooni, kogu rahvusliku mentalideedi, rahvushinge põhiolemuse hoogsat eneseteostamist kõige konkreetsemal kujul.

Suurtel sündmustel ja ajaloolistel katsumiseaegadel iga rahvas ammutab jõudu ja julgust gma minevikust, oma rahvuslikkusest tõekspidamisest ja armastusest oma kodumaa püha pinna vastu. Et meie ka Vabadussõja ajal oma vaimustust ja usku püüdsime ammutada samust allikaist, selleks olgu toodud kaks väljavõtet Vabadussõja Ajaloo Komitee ürikutekogust:

Ühe Vabadussõja-aegse lahingrühemendi ametlik sõjategevuse päevaraamat algab nii (Ü 35—38): „...Läänemere ümbruses elutsevate rahvaste muinasjutud ja ajalooaamatud räägivad eestlastest kui karde-tavatest mereröövlitest. Need röövkäigud ei ulatanud üksi Visbi saarele ja Rootsi rannastikule, vaid ükskord olla Eesti merimehed rüüstanud ka Londoni. Suur pidi eestlaste vaim siis olema: ta uhke pilk ulatas kal-julisest Soomest praeguse Ida-Preisimaa liivaste lagen-dikkudeni. Suur pidi eestlaste vabaduse tunne siis olema, ei kartnud ta omal kodu luua keset tugevaid vaenulisi rahvaid. Eestlaste linnad ei annud end kunagi alla ja nad pidi maataste tehtama, kui taheti eest-lastest võitu saada. ...Hävinesid jumalate hiied, hävi-nesid jumalate võimsad kantsid ja linnad. Eestlaste paremad pojad tapeti armuta, katkud ja näljad võtsid viimased. Kuid sügavate metsade ja mõõtmata soode põue jäid üksikud ja need üksikud hoidsid alal eest-lastehke vaimu ja piiramata vabaduse tunde. Ei ole 700-aastane pime orjus neid omadusi hävitada suit-nud...“

Ühe teise lahingrühemendi üleskutse vabatahtlikkude kogumiseks lausub (KAL 51—33): „...Vanad kalevid on kangelastena oma riigi vaenlaste vastu võidelnud, niisama tahab ka Kalevi praegune sugu teha: ennem auga surra, kui häbiga võõras ikkes vaevleđa. Lähem tulevik saab näitama, kas on kalevlastel veel eluasest Läänemere rannal, või peab meie kodumaa „uueusu-liste“ vene kommunistidele alla heitma. ...Et nüüd meid jälle võõras usk ja võõrad sõjaväed ähvardavad, osa meie kodumaast juba sõjataleremaaks on muutunud, tahab Kalev kõiki oma Malevasse koguda, kelle soontes veel esiisade julge veri voolab, et ennem koos surma minna, kui võõra rahva orjaks saada. — Kalev usub, et esiisade vaim oma poegi mitte maha pole jät-nud ja selles usus tõstab Kalev mõõka, et Eesti kodu eest võidelda ja võita!...“

Seda laadi olid siis eesti rahva jõulätted. Kaasaegse põlve kohus on püstitada konkreetseid ja võimsad tähi-sed, mis meid ka tulevikus eksimatalt juhivad nende lakkamatute allikate juurde.

Millised on need elemendid, mis peavad väljenduma Vabadussõja monumendis, et ta oleks suuteline ülimal määral siduma meie minevikku meie olevikuga ja tule-vikuga ning ühendama meid meie kodumaaga?

Peab ütleva, sügavamad ja haaravamad ideed sel-leks hakkavad alles ilmema. Selleks vajame monu-mendile ka kohta, mis oleks võimalikult vaba (või va-baks tehtud) segavatest kõrvalmõjudest, kohta, mis laseks soodsalt esile kerkida võimalikult suuremail hulgal sidemeist, mis ühendavad meid meie kodumaa püha pinnaga.

Loodame, et juba lähem tulevik siin toob selgemat ja ilmekamat ja et täitub rahva unistus tõelisest, idee-delt ja teostamiselt suurest Vabadussõja Monumendist.

R. S.

Eesti Tarvitajateühisuste Keskühisus

E.T.K.

Narva maantee 27.

TALLINN

Telefon 425-40.

Omakapitalid ja reservid kr. 1.000.000.

1933. a. kaubaläbimüük kr. 13.900.000.

Eesti välispoliitiline olukord novembris 1918.

Kolonel A. TRAKSMANN.

Meie välispoliitiline olukord novembri alul 1918 kujundus kolme suure maailmapoliitilise sündmuse mõjutusel, mis ajalisel langesid kõik enam-vähem kokku. Need olid: a) liitriikide võit Lääne-Euroopas Saksamaa, resp. Euroopa keskriikide üle, kroonitud 11. novembril sõlmitud relvade vaherahuga, b) Saksamaa revolutsioon, mis puhkes 09. 11, ja d) N. Vene Kesktäidesaatva Komitee otsus 18. novembril tühistada Bresti rahulepingud, millega tegelikult oli ühtlasi otsustatud alata üldist pealetungi Vene Kodusõja Lääne rindel, järelikult ka Baltimail.

Meie seisukohalt liitlaste võit Saksamaa üle tähendas tol ajal mitte ainult meie iseseisvuse viimase takistuse, Saksa okupatsioonivägede võimu, kõrvaldamist, vaid ka Saksa väimse ja majandusliku ülevõimu murdmist Baltimail — vähemalt tüki ajaks. Saksa revolutsioon täiendas veelgi seda saavutust. Saksa suurvõimu hävimisega avanesid uuesti võimalused 1918. a. alul sündinud Iseseisva Eesti edasiarenemiseks. See teostuski alates 11. novembrist, päeval, kus Ajutine Valitsus võis jälle avalikult asuda oma töö juurde. Võitlusest, mida temal tuli sealjuures pidada Saksa võimu jäänustega Eestis, paar sõna edaspidi.

N.-Vene seisukohalt liitlaste võit Lääne-Euroopas oli suureks ebameeldivaks üllatuseks. On päris kindel, et Maailmasõda mitte ainult ei sünnitanud enamluse Venemaal, kuigi selle liikumise algeod olid juba olemas Suur-Vene riigi kehas enne sõda, vaid võimaldas temale ka end Venemaal organiseerida poliitiliselt ja majanduslikult. Kuni kodanlikud riigid üksteist vastastikkü hävitasid, polnud vene enamlastel karta tõsisid katseid nende kukutamiseks väljastpoolt. Enamlased soovisid seepärast ainult üht, nimelt, et sõda jätkuks. Mida pikemale ta venis, seda lähemale ta näis viivat ülemaailmsele revolutsioonile, millest Moskvas tol ajal unistati päris tõsiselt. Usuti kindlasti, et verevalamise võib lõpetada ainult rahvaste üldine vastuhakkamine oma rõhujale, mis oleks kommunismi kandnud laiali vähemalt kogu Euroopas. Teiste sõnadega: Moskva oma tuleviku ehitas üles kodanlike maailma vastoludele. Liitlaste võit tegi lühikese lõpu kõigile neile unistustele, raskendades tugevasti N.-Vene üldist sõjalist seisukorda. „Kui meil on õnnestunud aasta ära elada,“ tähendas Lenin oma kõnes Nõukogude 6. kongressil 08. 11. 18 Moskvas, „siis tänu sellele, et rahvusvaheline imperialism oli lõhestatud kaheks röövikute rühmituseks. Nüüd teist rühmitust enam ei ole, on ainult veel üks — võitjad. See on täielikult muutnud meie rahvusvahelise seisukorra. Seisukord on ohtlikum kui kunagi enne.“ See, mida N.-Vene tol ajal „väljastpoolt“ kartis, oli liitriikide interventsoon Venemaal, millest veidi lähemalt.

Kui liitlaste võit põhjustas N.-Venes novembri alul tõsiseid kallaletungi ähvardusi, siis revolutsioon Saksamaal, ühenduses Saksa vägede tagasitõmbumisega okupeeritud maa-dest, avas N.-Vene juhtidele ühtlasi laialatusliku perspektiivi aktiivseks tegevuseks eeskätt Läänes. Energilisele pealetungile selles suunas ahvatlesid suured poliitilised ja majanduslikud eesmärgid. Otseühenduse loomine revolutsioonilise Saksamaaga ja Austria-Ungariga. Baltimere ja sadamate vallutamine, et siit mõjutada sündmusi Skandinaavias, kõvendada ühtlasi Leningradi kaitset merelt. Viljarikka Ukraina ja Poola Dombrowski rajooni söekaevanduste tagasivõitmine Venemaale. Lõpuks muidugi lihtsalt Vene maa-alade laiendamine — ajalooline tung Venemaal, millest nähtavasti ei suutnud vabaneda ka punased võimumehed. Sõjaliselt pealetung läänest näis töötavat olla väga hõlbus, sest tänu Saksa okupatsioonivõimude omapärasele politikale, lamasid Ukraina, Poola, Leedu, Läti ja Eesti täielikult desarmeeritult punaste võimumeeste jalge ees. Viimane asjaolu sundis N.-Vene juhte teotsema ühtlasi kõige suurema kiirusega, et jõuda ette nii liitlaste interventsoonile neis maades kui ka kohalike rahvaste enesekaitse organiseerimisele. Kiiret pealetungi läänest asus propageerima juba novembris 1918 ka ajakirjandus, mille tulemuseks oligi 18. nov. otsus Bresti rahulepingu tühistamiseks.

Ühes kõigi meie lähemate ja kaugemate naabritega Eesti välispoliitilises olukorras novembris 1918 oli domineerivaks üks suur ähvardav tegur, s. o. sõja oht idast.

Laiulatusliku strateegilise pealetungi teostamiseks Soomelahe ja Mustamere vahel oli Venes määratud kokku ümmarguselt 30.000—35.000 meest, ehk kõigest 10% kõigil rindel teotsevaist kogujõududest. Nende osade löökide alla 1200 km rindel sattus tol ajal viis iseseisvat riiki enam kui 50-miljonilise rahvastikuga. On selge, et vähegi normaalseis tingimuses, kus riigikaitse neis riikides oleks olnud korraldatud vähegi rahuldavalt, see käputäis demoraliseeritud ja halvasti juhitud vene vägesid oleks varsti peksatud tagasi veriste peadega. Kurbloolus seisis aga selles, et kõik nimetatud rahvad, saksa okupatsioonivõimude lahkel kaasabil, olid sunnitud alustama sõda kallaletungiga N.-Vene ga peaaegu paljaste kätte

ga. Rõhkemgi. Sakslased mitte ainult, et andsid meid abitus seisukorras välja venelastele, vaid veel mitte lõplikult allavandunud Saksa imperialismi jäänused takistasid koguni kõigi abinõudega nende rahvaste enesekorraldamist. Uuesti ajaloo näitelavale ilmunud rahvaste endamääramise tung oli siiski niivõrd tugev, et need rahvad, kõigile raskusile vaatamata, asusid ometi ennastohverdavalt kaitsma oma vastsaavutatud iseseisvust. Selle tulemuseks oli terve rida relvastatud kokkupõrkeid ja sõdasid, mis Maailmasõja järellainena kirju vahelduva kaleidoskoobina arenesid 1918.—1920. aastail Baltimere ja Mustamere vahel. Ukrainlaste, poolakate, leedulaste ja lätlaste ajaloo seisukohalt kõik need sõjad olid rahvuslikud „vabadussõjad“, oma tingimustelki väga lähedad meie Vabadussõjale. Kuigi igaüks neist rahvaist, välja arvatud vast lätlased, võitles omaette, koguni lahus meist, tähendasid need sõjad ometi endise Vene lagunevast kehast lahkulõõnud rahvaste esimest relvavendlust, mis neid sidus omavahel ühiste huvide alusel.

Mis puutub eriti meisse, siis kogu oma 350.000 rindel teotsevast armeest N.-Vene meie vastu suutis välja panna vaid 8000—9000 meest. Kui tuletada meelde, et Vabadussõja lõpul vene vägede lahingjõud meie vastu tõusis juba üle 50.000 ja meie ei murdunud selle kallaletungide raskuste all, siis on selge, et need mõni tuhat meest oli päris tühine sõjaline jõud, võrreldes meie üldiste võimalustega tol ajal. Kui see käputäis vene, soome, läti ja eesti enamlasi Vabadussõja alul suutsid meid siiski päris tõsiselt terroriseerida, siis selle põhjuseks polnud mitte see, et Eesti oli N.-Venest nii ja nii palju kordi väiksem, vaid see, et Eesti oli täieliselt ette valmistamata sõjaks moraalselt, aineliselt ja ka poliitiliselt. Et see tõesti oli niiviisi, seda püüan tõestada edaspidi. Antud olukorras seega ka ülal toodud vähete jõudude kallaletung tähendas meile väga tõsist ohtu olla hävitatud enne, kui suudame end korraldada.

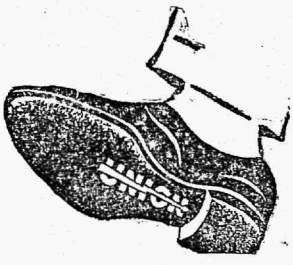
Missugused olid need abinõud, mis võeti tarvitusele selle ohu paratamiseks?

On loomulik, et ülevaade olukorras tol ajal meie juhtivale tegelasile polnud kaugeltki nii selge kui ta seda on praegu ajaloo uurijaile. Veel vähem tundsid seda olukorda rahva laiemad ringkonnad. Mõnesugused teated Vene kallaletungi kavatsustest nõrgusid siiski läbi demarkatsiooni joone, osalt vahetult Tallinnasse, osalt Lääne-Euroopa ajakirjandusse. Nende andmete põhjal Ajutine Valitsus kaalus meie sõjalise kaitse küsimusi veel oma põrandal all olles, kusjuures näiteks 23. 10. otsustati juhtnõörina meie välisdelegatsiooni liikmeile Lääne-Euroopas anda järgmine soovivaldus: „Kindlaks jäädes iseseisvuse mõttele, nõutavada liitriikide või erapooletute kait-

set.“ Kõne alla tuli seega esimeses järjekorras väliskaitse soetamise küsimus. Seda mõtet arendas veelgi selgemini Ajutine Valitsuse esimene deklaratsioon 26. novembril Maapäeval, kus toonitati täie rõhuga, et „Eesti on erapooletu maa“. Näeme siin sama rahvusvaheliselt kindlustatud neutraliteedi ideed, mis mõni aeg tagasi oli veelgi päevakorral meie ajakirjanduses. Iseendast väga sümboolne mõte. Kogu küsimus seisis aga selles, kes Euroopa riikidest võis olla niivõrd huvitatud meie olemasolust, et oleks endale võtnud kohustuse meie neutraliteeti garanteerida. Tänu meie välisdelegaatide (K. Pusta Pariisis, prof. A. Piip ja Virgo Londonis, Menning Kopenhaagenis, J. Tõnisson Stokholmis) energilisele tööle, oleme suutnud juba luua teatava kontakti liitriikide ja Skandinaavia riikide valitsustega. Meie faktiline olemasolu oli tunnustatud. Septembris ja oktoobris inglaste ja prantslaste poolt oli lubatud koguni meid toetada. Eriti oli toonitatud, et Eesti ei jää kunagi Saksa okupatsioonivägede võimu alla, mille lahkumist nõutigi kindlasti vaherahu lepingus. See oli aga ka kõik! Eesti iseseisvuse tunnustamise nõutamine de jure näis aga olevat veel väga kaugel tuleviku küsimus, mille lahendamisel seisis ees suuri ja tõsisid raskusi. Ka märkis prof. A. Piip oma aruandes Aj. Valitsusele, et „garanteeritud neutraliteedi mõte ei leidvat pärast Belgia kurba kogemust ühtegi tõsist poolehoidu“. On päevaselge, ja praegu võib seda päris kindlasti tõendada, et meie de jure kõige tõsisemaks komistuskiviks Pariisis, kuhu tol ajal jooksid kokku kõik rahvusvahelise suurpoliitika salaniidid, oli Vene küsimus. Oigemini Suur-Venemaa ülesehitamise küsimus. Meie kurjemaiks vastaseiks Euroopa diplomaatilise võitluse väljadel osutus sealjuures mitte enamluse, keda tol ajal Lääne-Euroopas ei tundnud ega tunnustanud veel keegi, vaid Vene valgete poliitiline esindus Pariisis. Kuna nende inimeste poliitiliseks loosungiks oli „ühine, suur, jagamatu Venemaa“, siis juba meie paljas olemasolu kujunes nende silmis valusaks pinnaks, millest taheti vabaneda igal parajal juhul. Ühenduses sellega meie välispoliitilise võitluse raskuspunkt iseseisvuse eest kandus ilmselt Tallinnast Pariisi, kuhu detsembrikuu teisel poolel sõitis ka välisminister J. Poska väga suurte diplomaatiliste volitustega. Küsimus läks keerukaks eriti seetõttu, et toleaja maailma valitsejail, liitriikidel, endil puudus kindel sirgjooneline politika Vene küsimuses. Ühelt poolt tehti suuri interventsiiooni plaane, et ühel hooil kukutada enamluse ja ehitada üles endine vägev Vene riik (Prantsusmaa), teisalt hauduti aga Vene nõrgendamise ja jaotamise plaane (Jaapan ja Inglismaa). Novembris 1918 kogu Vene kodusõja määratud rindel kõneldi kõikjal suurest liitlaste interventsiioonist, millele pandi väga suuri lootusi. Oldi üldiselt arvamusel, et liitriigid tulevad oma vägedega ja võtavad üle Saksa vägede demarkatsiooni joone Rostovist Doni kaldal kuni Soome laheni. Oli seega üsna loomulik, et liitlaste viivitamatut tulekut ka meil oodati pikisilmi, seda enam, et „inglismi“ võidu ja abi lootused meil olid väga levinud juba kohe pärast saksa vägede ilmumist Eestisse. Meie ei olnud vahetult huvitatud enamluse kukutamisest Venemaal, veel vähem aga Suur-Venemaa ülesehitamisest. Liitlaste interventsiioon võis meile olla ainult kasulik N.-Vene kallaletungi peereiriva jõuna.

Esimese abinõuna välisohu vastu oli seega mõeldud nii valitsuse kui rahva laiemates ringkondades liitriikide sõjalise kaitse, muidugi eeskätt koos meie de jure tunnustamisega. Teise lootusena, vähemalt esialgu, püsis täie õigusega saksa okupatsioonivägede sõjalise kaitse võimalus. Sakslasi selleks vähemalt kohustas ajutiselt vaherahu leping liitlastega. Okupatsioonivägede juhid kõigile meie sellekohaseile järelepärimisile vastasid ka valmisolekuga jääda edasi piirile. On selge, et liitlaste mitteilumisel, vajasime saksa vägede kaitset, kuni olime end korraldanud ise nii poliitiliselt kui majanduslikult ja sõjaliselt. Kuid olukorra tegi keerukaks küsimus, kuivõrd saksa väejuhatuse on valmis oma sõjalise jõu rakendama Eesti asja teenistusse. Selle Eesti, kelle välispoliitiline orientatsioon töötas tulla kõigi eelduste kohaselt mitte eeskätt saksa vaid liitriikide sõbralik. Arusaadavalt võis saksa vägede püsimine Eesti mõlemale poolele olla soovitatav vaid tiheda saksa-eesti vahelise poliitilise koostöö olemasolles, umbes samas vaimus, nagu see sündis, näiteks, Soomes. See koostöö oleks võinud tulla toime eeldusel, et uus, revolutsiooniline Saksamaa, loobub täielikult ja lõplikult oma endisest võimupoliitikast Baltimail ja, tunnustanud meie iseseisvuse, aitab lojalselt kaasa selle elluviimisele. Lähemate sündmuste käik aga hävitas täiesti need eeldused. Nimelt selgus saksa uue esindaja peavolinik A. Winnigi tegevusest varsti, et selle sotsialistliku diplomaadi poliitilised eesmärgid Baltimail ei erinenud palju okupatsioonivägede võimumeeste omist, kellega ta töötaski tegelikult kõige lähemas kontaktis. Ajalooline umbusaldus meie poolt sakslaste vastu puhkes seepärast täie hooga. Neil meeleoludel meie vahekorrad saksa okupatsioonivägedega tulid likvideerida, mida varem, seda parem. See sündiski meie esimese rahvus-

(Järg järgmisel leheküljel.)

ETA

Jalanõud?

— endastki mõista

UNION

UNION'i nahast valmistatud UNION jalanõud ei tunne võistlejat, sest UNION jalanõude tallanahk on hea ja sile ning pind otse kütkestavalt ilus. See pärast lastakse UNION kingi müügile **värvimata** tallaga, et ostja võiks isiklikult veenduda naha puhtuses ja kõrges kvaliteedis.

VABRIK ASUT. 1877

vahelise lepinguga, mis sõlmiti 19. nov. 1918. a. Riias meie esindajate ja saksa peavoliniku vahel. Lepinguga Saksamaa tunnustas de facto meie iseseisvuse ja kohustus oma väed Eestist välja viima. Saksa sõjalise kaitse võimalused nurjusid seega täielikult. Nende vägede ajutine viibimine Eestis tekitas aga pealekauba veel rea tõsiseid sisepoliitilisi sekeldusi, mis raskendas äärmuseni meie enda organiseerimistööd.

Rõõbiti sõjalise kaitse küsimusega tõusis üles juba novembris 1918 ja osalt varemgi sõjalise välisabi soetamise küsimus, mis oma iseloomult erineb siiski esimesest. Kui juba novembri lõpul 1918 liitriikide sõjalise kaitse võimalus näis kujunevat vägagi kahtlaseks, siis teatavat sõjalist abi meile juba oldi lubatud ametlikult eeskätt Inglise laevastiku ilmumise näol Eesti vetesse ja sõjavarustusena. Sõjalist abi ja toetust võisime üsna kindlasti loota ka oma vennasrahvalt — Soomelt, kellega meid sidus ühine saatus ja kõige sõbralikumad vahekorrad. Ka oli Soome poliitiline olukord, kuigi veel lõplikult selgumata, ometi võrratult parem meie omast. Kõige tähtsam oli see, et meie Vabadussõja ajal Soome omas oma pinnal 70.000 relvastatud meest, kes vast mõne kuu eest olid puhastanud oma kodumaa neetud „rütsadest“. Juba ainult nende olemasolu võttis N.-Venelt vähemagi tahtmise minna meie põhja naabrit veel kord tülitama. Soome oli ka ainus selles pikas riikide reas Põhja Jäämere ja Mustamere vahel, kes tol korral oli suuteline meid abistama. See oli üks põhjustest, et Helsingi kõrval Tallinn, vene kodusõja Lääne rindel, esimesena oli suuteline endal raputama maha enamluse võimupüüded.

Veel rohkem kui Soome sõjalisele abile olid levinud Vabadussõja eel ja ajal lootused sõjalisele toetusele Rootsi, kellega meid sidusid head ajaloolised mälestused. Sõjalist abi Rootsis käis organiseerimas nii esimene kaitseminister kindral Larka, ja veidi hiljem, välisministri aj. kt. O. Strandmann. Vaatamata üldisele sümpaatiale avaldusile meie aadressil, suhtus aga nii rootsi avalikkus, kui seltskond, kes ise pikema aja jooksul sõjast eemal olles, oli sellest juba ära võõrdunud, meie avitamisele üsna tagasihoidlikult ja külmalt. Elavamast vastukajast kui Rootsis leidsid meie sõjalise toetamise üritused koguni Taanimaal.

Ülaltoodud mõtteid lühidalt kokku võttes, peab kõigepealt märkima, et välispoliitilised tegurid novembris 1918 olid kujunenud meie soodsaks ses mõttes, et nende kaasabil kõrvaldati viimne suur takistus meie iseseisvuse teel — saksa ülevõim Baltimaal. Küll mitte veel täielikult. Riias ja lõunapoole löödud saksa sõjaväe jäänused olid korraldamas uuesti oma jõude, mis ähvardas tuua sealtpoolt veel üllatusi tulevikuski.

Kuid just sakslaste võimur kõrvaldamine Baltimaal löi vähemalt ajutiselt olukorra, kus meie teine ajalooline vaenlane, vene imperialism, ehitud uue kommunistliku kuuuga, võis loota jälle meid kiskuda tagasi oma rüppe. Kuna võitlus selle uue vaenlasega tähendas tol ajal ühtlasi heitlust kahe verivaenlase, kodanliku maailma ja tõusva kommunismi vahel, siis polnud kahtlust, et selles võitluses meile on tagatud vähemalt teatava määraniselle aja Maailma valitsejate, vägevate liitriikide, toetus, eesotsas Inglismaaga. Ka oli vene imperialism ise tol ajal jagunenud kahte vaenuleeri, valge ja punane, kes üksteist hävitas ja nõrgestas vastastikku. Liitlaste toetus ja vene kodusõda olid kaks suurt positiivset välispoliitilist tegurit Vabadussõja eel, millele võisime rajada oma lootused lõpuvõidusse. Neist viimane ettenähtavalt pidi aga mõjutama meie vabadusevõitlust ka negatiivselt. Nimelt vene valge liikumise kaudu. Sõjaliselt meie kaasvõitlejad, olid vene valged juhid poliitiliselt ometi meie vastased, tol ajal kindlasti kardetavamadki kui enamlased. Just vene valge imperialismi mõjutlusele liitriikide suhtumine meisse Vabadussõja eel piirdus vaid meie faktilise olemasolu tunnustamisega, vähemagi kindlama garantiita tuleviku kohta.

Ka sõjalise toetuse mõttes oldi lubadustega üldiselt vägagi tagasihoidlik. Pealegi võis see toetus hõlpsasti hilineda.

Kõik need asjaolud, ühenduses meie lähemate naabrite üldise nõrkusega, asetasiid meid Vabadussõja eel olukorda, kus Eesti lähem saatus ja tulevik, nagu harilikult iga teise rahva juures, oli usaldatud eeskätt meie eneste kätte.

Isa...

...kui sa tuled koju, siis too igatõhhe kaasa Vabadussõja Mälestuskomitee suurloterii pilet. Seekord peame meie võitma loterii peavõidu kaht miljonit senti.

1. Eesti polk iseseisvuse väljakuulutamisel.

Ettevalmistused Haapsalus.

Kolonelleitnant O. KURVITS.

Eesti iseseisvuse väljakuulutamisel 24. veebruaril 1918. a. etendas tähtsat osa meie esimene rahvuslik väeosa — 1. Eesti polk.

Kuna Vene väeosade sõjaline võim korralageduse tagajärjel nullini langes, suutis 1. Eesti polk 1917. a. revolutsiooni õhkkonnas formeeruda kindlaks ja tugevaks sõjaväeliseks üksuseks, kes Eestis kõrgema võimuna tunnistas ainult Maapäeva ja ignoreerida julges igasuguste võõrarahvuslike komiteede korraldusi. Veel rohkem, arvestades 1. Eesti polguga oli võõras element tahes-tahtmata sunnitud end rohkem vaos hoidma.

1. Eesti polk oli meie suuremaks reaalkõuks, millele tugenedes võis ajajooksul lõpulikult välja kujuneda meie juhtivate tegelaste ringis Eesti iseseisvaks kuulutamise mõte ja ka teostuda. Sealjuures on 1. Eesti polk alati olnud üheks aktiivsemaks teguriks.

Kui Eesti Aj. Maapäev 15. novembril 1917. a. enamlaste poolt vägivaldselt laiali aeti, reageeris 1. Eesti polgu üldkoosolek selle peale kärelda protestiga ja ähvardusega, oma rahva huvide kaitseks sõjariistus jõuga välja astuda. Ühtlasi deklareeriti, et 1. Eesti polk Eesti Maapäeva kõrval ühtki teist võimu Eestis ei tunnista, Maapäeva aga paluti tegevust jätkata Haapsalus, lubades kaitset ja tuge igasuguse töötakistuse vastu.

1917. a. detsembris ja järgneva aasta jaanuaris omandas Eesti iseseisvuse mõte 1. Eesti polgus juba kindla kuju, mis väljendus üksikute roodude, kompanidode ja polgu üldkoosoleku resolutsioonides, milledes nõuti Eesti iseseisvuse viibimatult väljakuulutamist.

Teatud põhjustel tuli aga selle sammuga viivitada. See pidi aga sündima igal juhul enne Saksa okupatsiooni, nivägede mandrile tulekut. Kuna 1. Eesti polk sel ajal asus just Läänemaal ranna kaitseks ja seega sakslaste tegevust jälgida võis, siis jäi 1. Eesti polgu ülesandeks sakslaste edasiliikumisest kohe Tallinna teatada.

Veebruaril algul pidaski polgu patrull Tallinna—Haapsalu reisijaterongis kinni kolm kahtlustäratavat Saksa noortmeest, kes teel olid Tallinnast Haapsalusse. Mehed toodi polgu komitee ruumidesse ja otsiti seal läbi. Esiteks ei leitud midagi kahtlustäratavat. Ühel neist leidis aga sumadani põhjas valge, täiesti puhas harilik kirjutuspaber. Polgu kom. liige al.leitn. K. Tulmin (langes Saaremaa mässu ajal) tuli ootamata mõttele. Ta hoidis paberid lehthaaval vastu petrooleumi (Järg järgmisel leheküljel.)

Kindralmajor A. LARKA.

Esimene Sõjaminister Eesti Ajutises Valitsuses 1918. a.; 1. II 19—1. I 25. Sõjaministri abi.

EESTI KIVIÕLI A-Ü.

Juhatus ja müügiosakond:

TALLINN, Vene tän. 7. Kõnetr.: 463-05, 464-50 ja 465-56.

Tehased ja kaevandus:

KIVIÕLI JAAM. Kõnetraat, Sonda 15.

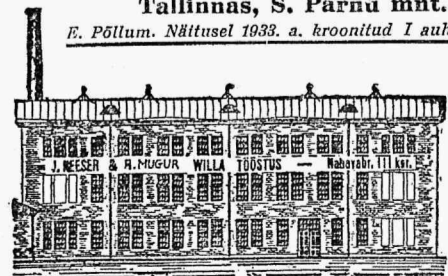
Kauba märk.

Kõrgeväärtusline kütteõli, immutusõli, „Fenolaat“ ja „Carbestoleum“, viljapuu-karbolineum „Estoleum“, kõrges headuses katusetõrv, mootornafta, auto- ja aviobensiin „Estolin“.

Tarvitage ja nõudke kõikjalt „EESTI KIVIÕLI“ A-ü. saadusi.

J. Neeseri & A. Mугur'i villatööstus

Tallinnas, S. Pärnu mnt. 76. Kõnetr. 460-84. E. Põllum. Näitusel 1933. a. kroonitud I auh. — suure huld aarahaga.

OSTAME: piiramata arvul kodumaa villa. MÜÜA: kõikisugu villast ja puuvillast lõnga, lõime-, koe-, ja tahilõnga, igat seitsi lambavillu ja puuvillavatti vabriku hinnaga—kodumaa ja välismaa omi. VÕTAB TÕID VASTU: kraasimiseks, ketramiseks, korrumamiseks ja kaltsude ümbertöötamiseks lõngaks ja vatiks.

Kaunimad kingitused

mälestuspäevadeks ja puhadeks on

ED. TASKA

algupäraselt, kaunistatud nahatööd ja kunstköited.

Tallinn, Rüütli 32,

Telefon 443-58.

(Algus eelmisel leheküljel.)

lambi valgust. Tagajärg oli üllatav. Paberilehtedel oli salakiri, mida tindi mitteetsuse järelõudusel võis osaliselt lugeda. Need olid üksikute kihelkondade jne. nimel allkirjutatud palvekirjad sakslastele tulla päästma maad enamuse küüsisist. Kõikide palvekirjade allkirjad olid kinnitatud Eestimaa rüütelkonna sekretäri v. Schulmann'i poolt, kelle allkiri eriti loetav oli. Ka 5—6 palvekirja initsiaatorit võis kindlaks teha. Esineti teiste seas ka Harju-Madise kihelkonna nimel. Sakste delegaadid vangistati ja kuulati üle. Palvekirjad jäid sel õhtul polgu komissari S. Jaanuse kätte, kes tol ajal juba ühe jalaga enamlaste leeris viibis. Jaanus toimetaski enese algatusel need Anvelti kätte, mis palju pahameelt tekitas.

Veebruari keskel saadi polgus hiidlastelt teada, et sakslased valmistuvad saartel pikemaks rännakuks.

20. veebruari hommikul saabuski polgu staapi Virtsu valvepostilt teade sakslaste maaletoekust. Silmapilk oli kriitiline. Telefoni- ja telegraafiühendust oli võimata tarvitada, kuna järgmise rongini aga enam oodata ei võinud. Pool väevõimu ja osalt kavalusega võeti siis 1. Eesti polgu abikomissari korraldusel Haapsalus asuva vene raudtee-kompani vedur, millega ajakirjanik Joh. Juhtund ühes 4 sõjariistus staabi kirjutajaga teele asusid. Iõuti õnnelikult Tallinna ja võidi informeerida sündmustest tarvilikke isikuid. Tulemuseks oli iseseisvuse väljakuulutamise. Pole huvitusest siinkohal ära märkida, et iseseisvuse manifest trükiti Pärnus 1. Eesti polgu asjaajaja sv. ametn. A. Jürvetsoni „Kultuuri“ trükikojas 1. Eesti polgu sõdurite valve all.

Enamlised võimumedid varjasid sakslaste maaletoekut ja veel 23. veebr. teatasid ametlikult, et mandril ühtki Saksa sõjaväelast pole, vaid Haapsalus ainult 1. Eesti polgu valgekaardi ohvitserid eesotsas polkovnik Põdderiga mässama on hakanud („Isvestija“ 23. veebr. 1918. a.).

21. veebruari varahommikul jõudsid Saksa väed Haapsallu. 1. Eesti polk Tallinnast enne seda enam mingisuguseid teateid ei saanud, nii ei teatud siis ka, kas jõuti veel iseseisvus välja kuulutada või mitte. Sakslastega tuli aga rääkida. Otsustati siis esineda Eesti iseseisva sõjaväena.

Polguülempolkovnik Põdder teatas siis Saksa väeosa juhatajale major Steffens'ile, et Eesti on end kuulutanud iseseisvaks, 1. Eesti polk loeb ennast era-

Teie unistus

omada sarnase
võluva majakese.

kus võite luua omale kauni ja mugava kodu
jääbki unistuseks, kui Teie aegsasti ei osta
Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii
piletit, sest pileтите tagavara on lõppemas ja
nõudmine nende järgi enne lõpploosimist, mis peetakse 2. aprillil s. a., on väga suur.

pooletu riigi sõjaväeks, sõjategevusest osa ei võta ja nõuab, et talle relvad kätte jäävad. Lühikese kõhklamise järele oli major Steffens nõus tingimisi alla kirjutama. Nii pandi Eesti iseseisvus Haapsalus tegelikult mõni päev varem maksma kui sündis väljakuulutamine. Major Steffens tegi polk. E. Põdderile ettepaneku

nendega marssida ühes Tallinna peale. Polk. E. Põdder ütles sellest aga ära, kuna tal selleks puuduvat vastav luba oma valitsuselt.

Okupatsiooni surve demobiliseeriti 1. Eesti polk 14. aprillil 1918. a. Kuid oma ajaloolise ülesande oli ta siiski suutnud täita.

Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii

lõpploosimine peetakse 2. aprillil s. a.

Peavõit esmakordselt 2 miljonit snt.

Üldse lõpploosimisel võite 4 miljoni sendi eest.

Pileteid võib tellida Vabadussõja Mälestamise Komitee loteriibüroolt, Tallinn, Vene tänav 1. Telefon kaltsevää 240. Posti jooksev arve 300.

Nahavabrik „LINDA“

Omanik J. SUSI

Tallinn, Pärnu mnt. nr. 78. Kõnetraat 459-74.
Asutatud 1920. a.

Valmistab tuntud headuses ja võistlemata väärtuses oma uue, viimase tehnika nõuete kohase sisseseadega igat sorti nahku, alates tallanahast kuni kõige peenema sordini.

Vabrik võtab kõiki seltsi nahku parkida; vahetab valmis nahku toores nahkade vastu, ostab tooreid nahku, paju ja kuuse koori ja müüb valmis naha saadusi.

Töö kiire ja korralik. Hinnad võistlemata odavad.

Kübara-, mütsi-, moe- ja karusnaha-kauplus

E. DELSKY

Tallinnas, Maakri tän. 4. Kõnetr. 311-90.

Suur valik.

Odavad hinnad.

KINNISVARAOMANIKKUDE

PANK

ASUTATUD 1913. A.

HARJU TÄN. 48.

TELEON 444-44.

Toimetab
kõiki pangaooperatsioone.

SEEBIVABRIK

„RIVERA“

asut. 1900. a.

Omanik B. Glückmann
S. Pärnu mnt. 120. Tel. 462-52

Soovitab järgmisi seebisorte:

KIRJUSEEP,
SAUNASEEP,
RIVIERA Nr. 52,
TARBUSEEP.

Mitmesuguseid toilitseebisorte ja rohelist seepi I ja II sorti

EESTI
KINNITUS-AKTSIASELTS

„HANSA“

Asutatud 1920. a.

TOIMETAB:

tule-, murdvarguse-,
transport-, väärtasadetiste-
ja kaskokinnitusi.

Edasikinnitus kindlamates välismaa seltsides.

JUHATUS: Tallinnas, Jaani tän. 11.
Kõnetraat 445-11.

Tallinna peaagentuur: Krediit-Pank,
Tallinnas, Suur Karja 20.

Agendid teistes linnades.

AKTSIA SELTS

GINOVRER & CO

TALLINN

Soodsad tingimused, kindel vastutus, kiire ja täpne kahjude likvideerimine on põhimõtteks kindlustusselts

„EKS-MAJA’I”

Asutatud 1866. aastal.

Toimetab: tule-, elu-, murdvarguse-, klaasi- ja koduloomade kindlustusi.

Seltsi juhatus ja peakontor: Tallinn, Lai tän. 1., omas majas.

Kontor: Harju tän. 29. — Tallinna Majaomanikkude Pangas.

Osakonnad: Tartus, Rakveres, Viljandis, Valgas ja Petseris.

Marisipani ja shokoladi
tööstus

Georg Stude

Pikk 16

Jäädvustagem Vabadussõda ja temas langenud kangelaeste mälestus.

Täna, Vabaduspäeval, mil iga tõsine kodanik mälestab Eesti isolemise ja riikliku iseseisvuse algust ning kestvust, kerkib igapäevale silmi ette mälestus nendest tublidest ja vapratest meestest, kes jätsid vabadust lunastades vaenuväljale oma elu ja vere. Igaüks peatub hetkeks Vabadussõjas varisenud kangelaeste mälestamiseks. Samas aga torkab esile valusalt kurb tõsiasi, et Eestil pole veel üldist pühendust Vabadussõjale ja langenute auks praegusele ja tulevastele põlvetele mälestuseks.

Vabadussõja Mälestamise Komitee on seadnud omale sihiks kõikide isamaalikkude kodanikkude toetusel püstitada mälestusmonument Vabadussõja ja langenud kangelaeste auks. Siin on iga kodaniku aukohustus kaasaadata. Seepärast — käed külge sõmerat kandma Vabadussõja üldmonumendi püstitamiseks.

Osa selleks tarvisminevast kapitalist on juba koos. Selle suurendamiseks korraldab Komitee 20-miljonilise suurloterii, mille heast kordaminekust oleneb suuresti monumendi püstitamise võimalus juba lähemal ajal. See loterii peab saama kogu Eesti rahva südame lähidaseks, nii nagu meile kallis Vabadussõjas langenud kangelaeste mälestus.

**Vabadussõjas
langenud
5000 kangelaeste mälestus
kohustab kõiki
kodanikke kaa-
saaitama Vabadusmonu-
mendi loterii läbiviimisele!**

*Et ära hoida
silmapilku
kui see....*

VIIMASED PILETID

on müügil ärides, pankades, postkontorites, reklaamautodes ja loterii büroos Tallinn, Vene t. 1, tel. kaitseväge 2-40.

Paljudel inimestel on kombeks jätta toiminguid, milliseid võib aegsasti äraüendada — viimaseks silmapilguks ja siis rutatakse, et mitte jääda hiljaks. Ärge tehke seda Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii pileti muretsemisel. Loterii piletid on lõpukorral, seepärast

ostke kofie

omale ja igale perekonnaliikmele

sarnase pileti

Nõudke kõikjal aastakümneid tuntud

SAKU

kvaliteet õlut.

Kes on

1. märtsil
ja
2. aprillil

s. a.

nii õnnelik?

Kas olete kunagi tõsiselt ja kaaluvalt mõelnud, kui ligidal on võimalus Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii pileti omanikuna saada kahekordseks miljonäriks? Kui kerge on ühel hoobil saada lahti kõikidest majandusliikudest muredest? Loteriidel on paljud võitnud ja miks siis lähemas tulevikus võitjaks ei või Teie olla! Inimesele näitab õnn end ootamatult. Ega ta teata enda tulekust kellelegi ette, kuid eeldusi selleks peab igauks omale ise looma. Ja see on lihtne — muretsege omale Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii pileti, mille hind on ainult üks kroon.

Jälgige oma väljaminekuid aasta vältel. Teie näete, et olete annud välja kroonisid siin ja sinna päris tühjade asjade peale, milledest pole olnud kasu ei Teil endil ega kellelgi teisel. Kui aga annate välja ühe krooni või rohkem Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii pileti ostmiseks, aitate kaasa Vabadussõja üldmonumendi püstitamisele, millega täidate oma

kodanikukohust Vabadussõja kangelaste vastu ja ühtlasi loote omale eeldusi loterii peavõidu — kahe miljoni — ja eelloosimise võitude võitmiseks. Siin ei saa olla teist arvamist, seepärast ostke Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii pileti, kas või viimase krooni eest, nagu tegi seda „Estonia“ loterii miljoni võitja kooliõpilane Herbert Karolin.

Lugege, mida ta jutustab oma õnnepileti omandamisest.

„... Viibisin kord juhuslikult Tartus ja möödusin „Barklay“ platsil ühest reklaamautost, kust mulle pakuti osta loterii pileti. Kuna mul peale tagasisõiduraha Tõrvasse oli ainult üks kroon mõnekümne sendiga ja pealegi ei uskunud ma loteriide võiduvõimalustesse, pidin juba pileti ostmata autost mööduma. Seal tuli mulle järgmine mõte: „Jätan täna õhtul kohvikusse minemata ja ostan parem selle raha eest ühe loterii pileti.“ Nii ma teingi. Ei rajanud sellele piletile suuri lootusi,

kuid seda suurem oli rõõm, kui ma sain teada, et võitsin miljoni...“

Paljud pole ostnud senini loterii pileteid arvamisel, et „ega ma ikkagi ei võida“. Arusaadav, nad ei saagi võita, kui neil puudub pileti. Aga eks see ole õnne ukse taha jätmise. Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloteriiil on kolm korda enam võiduvõimalusi, kui hariikkudel loteriidel, seepärast ostavad selle suurloterii pileteid ka need, kes kunagi veel pole loterii pileteid ostnud.

Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii pileti on heaks ning ilusaks kingituseks sõpradele, abikaasale ja lastele. Sellega võivad nad saada õnnelikeks võitjateks.

Vanemad! Kinkige igale lapsele vähemalt üks Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii pileti. Sellega võimaldate oma lastele paremaid elamise tingimusi, kõrgemat haridust ja kindlustate neile majandusliku heaolu eluvõitluse astumisel.

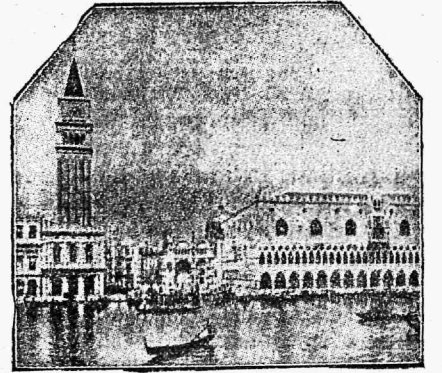
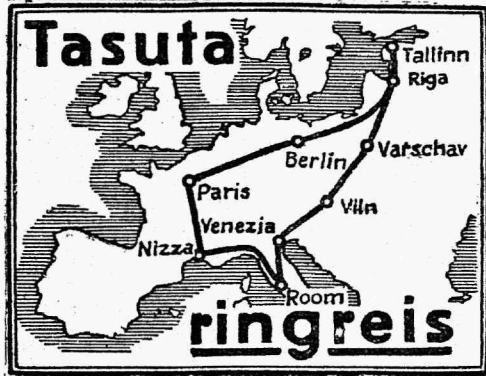
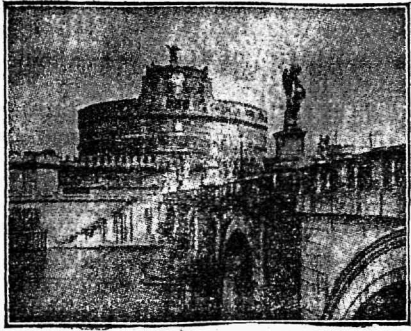
Selle
piletiga
võidate

1. märtsil
peetaval eelloosimisel sadatuhat
ja 2 apr. peetaval lõpploosimisel
2.000.000 s.
Ostke sarnane pileti ja saatke pileti all olev kupong 1. märtsiks Vabadussõja Mälestamise Komitee Tallinn, Vene t. 1, pk. 286.

Tasuta 7.500 klm-ne

reis Kesk- ja Lõuna - Euroopas.

Selle reisi annab Vabadussõja Mälestamise Komitee oma suurloterii 10 pileti levitamise või omandamise eest.

Ringreis teostub sõitja poolt valitud ajal raudtee II klassis ühes ülalpidamise-, hotelli-, passi- ja viisumikuludega. Peatuda võib soovikorralt igas vahepealses jaamas.

Enneolematu reisivõimalus viib teid läbi Kesk- ja Lõuna-Euroopa suurlinnade. Külastate naaberriigi pealinna Riia, Saksa riigi pealinna Berliini, ilmalinna Pariisi, päikeseküllast Nizza, Monte Karlot, igavest linna Rooma, kõikide unistust — Veneetsiat, lõbusat Viini, kust siirdute Varsavi kaudu Eestisse tagasi.

Kes meist ei igatseks sarnast reisi, pealegi, kui on võimalus seda saada täiesti tasuta. Tuleb vaid kaasa aidata Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii piletil levitamisele — s. o. tuleb enesel omandada või

ära müüa oma sõpradele ja tuttavatele 10 loterii piletit ja nende eest saadud Kr. 10.— ära tasuda hiljemalt 10. märtsiks Vabadussõja Mälestamise Komiteele Tallinn, Vene t. 1, või kanda Komitee posti jooksvale arvele nr. 300. See pole raske ülesanne, sest nii palju sõpru ja tuttavaid leidub igaihel.

Et piletil levitajate tööd väärikselt hinnata, loositakse nende vahel hulk väärtuslikke preemiaid. Ülalnimetatud tasuta ringreis Kesk- ja Lõuna-Euroopas või komplekt põllutöömehhanismide on pandud Vabadussõja Mälestamise Komitee poolt välja peapreemiana. Peale selle on preemiateks määratud raadioaparaat, kappgrammofon, päevapildi-aparaat, kohviserviis, kuld-, hõbe-, kristall- ja tarbe-

asjad, nahkkäsitööd, raamatud jne.

Preemiate loosimine on korraldatud sarnaselt, et iga piletil levitaja, kes on tasunud 10-daks märtsiks Vabadussõja Mälestamise Komiteele äramüüdud piletil eest Kr. 10.—, saab kindlasti ühe preemia — olgu see siis reis Kesk- ja Lõuna-Euroopas, raadioaparaat, kappgrammofon või mõni muu väärtuslik ese.

Isikud, kes ei suuda 10-daks märtsiks ära müüa 10 piletit, kuid soovivad võtta osa preemiate loosimisest, võivad piletil eest omast käest ette ära tasuda ja hiljem piletil edasi müüa.

Kõige kergem on müüa piletil enne lõpploosimist, mis peetakse 2. aprillil. Levitage Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii piletil — Teie vaev tasuta mitmekordselt. Tellige piletil oma ja müügiks.

Põllumees! Nüüd saad kauaigatsetud põllutöömehhanismide komplekti

viljaniitja, rohuniitja, reaskülvaja, hõbusereha ja kõik tarvisminevad tööriistad

täiesti tasuta!

See kergendab põllumehe tööd ja võimaldab põllusaaduste kiiremat koristamist ja turustamist.

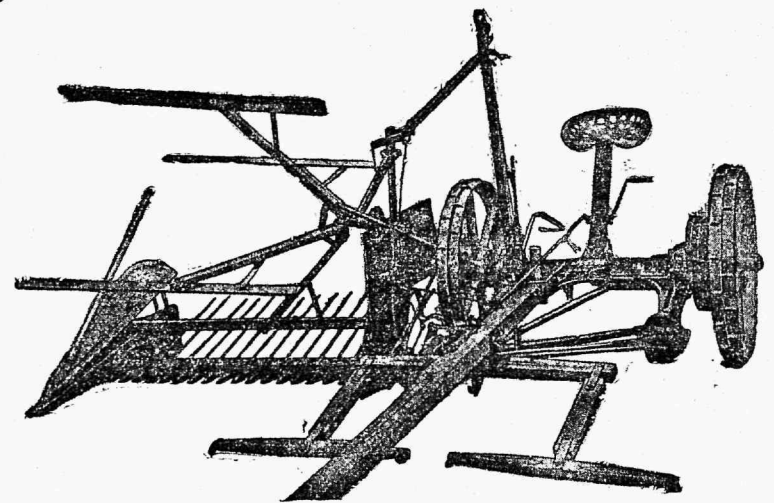
Kasvava konkurentsi juures ei suuda põllumees võistelda oma saaduste müügil, kui tal puuduvad head ja otstarbekohased põllutöömehhanismid. Seepärast valiski Vabadussõja Mälestamise Komitee oma suurloterii peapreemiaks maailmakuulsad „Deering“ vabrikumehhanismid.

Põllumees! Miks mitte katsuda õnne ja enesel omandada või ära müüa oma sõpradele ja tuttavatele 10 Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii piletit. Kaotada pole siin midagi, kuid võita — ühe või mitu preemiat kindlasti.

Preemiate loosimine peetakse kolmap., 14. märtsil kell 18.00 Tallinnas, Ohvitseride Keskkogu Kasiinos publiku ja politsei esindaja juuresolekul.

Põllumees, kui talle langeb peapreemia 10-ne Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloterii piletil levitamise eest, võib valida Kesk- ja Lõuna-Euroopa reisi või komplekti põllutöömehhanismide.

Praegusel põllumajanduse mehaniseerimise ajajärgul on iga tõsise põllumehe igatsus omada oma talumajapidamises häid põllutöömehhanismid.

Piletil võib tellida Vabadussõja Mälestamise Komitee Loteriibüroost, Tallinn, Vene t. 1, pk. 286, telefon: kaitseväge (427-20) 2-40. Büroo on avatud kella 8.00 homm. kuni kella 16.00 päeval.

Raha võib maksta Vabadussõja Mälestamise Komitee posti jooksvale arvele nr. 300 või saata postiteel.

Kuidas sunniviisil mobiliseeritud sõdur Priidu Lehem Vabadussõjas Bolovski all ajas ennast taga, varitses kuulipildujaga ja peaaegu oleks end saja sammu kauguselt maha lasknud ning mida Priidu töötas enese käest pääsmise puhul kogu oma kompanii kuuldes ja mis sellest sai.

See sündis nii, et kui Vabadussõda algas, siis avaldati üleskutse, et kes tahab tulla vabatahtlikult oma isamaad kaitsma. Väga vähe oli neid kes läksid ja Priidu Lehem ei läinud ka. Kui siis kuulutati välja sunniviisiline mobiliseerimine, siis Priidu Lehem läks küll ja ta võeti ka vastu. Juhtus aga nii, et sunniviisilisigi oli tulnud välja väga vähe ja needki, kes tulid, kadusid aegamööda ära ning Priidu Lehem jäi üks neist alles oma väeosa juure. Et teised puha olid vabatahtlikud, Priidu aga üks sunniviisil mobiliseeritud, siis temale jäigi see aukraad — sunniviisil mobiliseeritud sõdur Priidu Lehem.

See lugu, millest siin jutustame, leidis aset Bolovski* all pärast Latviija vabastamist. Üksvahe oli seal lahinguid nii et sai lastud püssiraud tuliseks, hiljem aga jäi üpris vaikseks. Punased kadusid nagu maa alla ja ei olnud neist midagi kuulda. Meil polnud ka lusti minna otsima, kuhu nad on jäänud peatuma.

Sõda aga on niisugune asi, et sa ei tohi kunagi minna hooletuks. Su silmad ja kõrvad peavad alati olema valvel ja valmis. Kes võib teada, et äkki ei tule sulle kaela vaenlasi nagu tuisku ja mis sa siis äkki teed, kui pole püsski laetud. Seepärast hoolimata sellest, et elu muutus õige muretuks, peeti hoolega silmas oma ees olevat maastikku, tehti luurekäike ja oldi valvel, et vaenlane nägemata ei poe su külje alla.

See ülemuse käsk ja tahtmine leidis meeste poolt esialgul täpselt täitmist. Kõik seisid oma kohtadel ja oldi valmis, et kui midagi tuleb, siis muudkui kõrveta vastu. Aga kui palju päevi oli möödunud ja midagi ei tulnud, siis väsiti ootamast ja viideti aega niisama. Valve oli hoolas, seepärast eesliini taga võis korjata maasikaid ja pilduda kividega oravaid.

Kuid Priidu Lehem oli maias maasikatele. Kui ta kord korjas neid küla lähedalt kraavikaldalt, siis ta kohtas seal ühe ilusa tüdrukut, kes oli lätisetu tõugu. See oskas muidugi ka vene keelt ja et Priidu selle keele oli õppinud ka ära juba Maailmasõjas, siis algas neil jutt.

Võõras lätisetu neiu teadis, kus pöosa all Lätis maasikad armastavad kasvada. Ta kummardus ühe lepapöosa ääre alla ja tõmbas rohust välja maasikavarre, millel oli küljes kolm suurt maasikat nagu väiksemat sorti aiamaasikad. Need olid punased ja mahlakad ning neiu ulatas need Priidule. Neid vastu võttes Priidu märkas, et neiu huuled olid ka punased nagu maasikamarjad, silmades aga niisugune mahe sära, et jäta maasikas söömata ja ainult vahhi. Priidu ei saanudki maasikaid süüa ära. Ta vaatas neile silmi ja kuigi ta oli üsna neiu ligi, astus veel ühe sammu lähemale ja kinnitas punaste marjadega maasikavarre neiu pluusi külge, nii et punased marjad jäid värisema nõrkade varrekeste otsas neiu pluusi kaelaavausest väljapaistva roosa kaela kohale. Oli see Priidule endalegi väga kena vaadata, neiu aga oli ka nii meelitatud sunniviisil mobiliseeritud sõduri õrnast tähelepanelikkusest, et muudkui naeratas ja muheles.

Priidu ise muheles ka.

Kui nad olid tüki aega muhelenud, siis Priidu arvas oma kohuseks alustada uuesti juttu. Ta tundis, et selles olukorras ta peab neile ütleva mõne komplimenti. Et ta aga oli täitsa eesti sõdur, kuigi sunniviisil mobiliseeritud, siis ta ei tahtnud seda komplimenti teha lätisetu neile eesti tüste arvel, kelledega ta vahetas kirju ajalehe kuulutuste järele, vaid ütles:

„Teie olete kena preili, palju kenam, kui need Sise-Lätimaa preilid.“

Nagu näete, Priidu Lehem, kuigi oli juba peaaegu neust ära võrgutatud, siiski oli südames truu nendele tundmata tuttavatele, kellelt sai Eestist iga postiga paki kirju täis palavaid soove ja nägemisootust.

Neid sõnu kuuldes Priidu nägi selge silmaga, et lätisetu neiu süda hakkas sulama. Ta lõi silmad maha, laskis pää natuke viltu ühele küljele ja mingi tardu- nud naeratus ta huultel näis nagu tahtvat ütelda, et kui on see saatusest nii määratud, et ühel ilusal päeval eesti sõdur võlub tema ära, siis ei saa tema midagi selle vastu ja sündigu saatuse tahtmine.

See pole täpselt teada, millisena neist kumbki kujutles saatuse tahet, küll aga selgus see saatuse tahe sealsamas otsekohe. Pöösaste tagant hakkas kuulduma kära, ligines üks trobikond Priidu rühmakaaslasti. Priidu neid tundis ja teadis. Need olid niisugused kaagid, et siis just, kui mõni sõpradest on saanud jutule mõne neiuiga või nii, siis tulevad juure lõmpsima ja ei anna rahu. Ja nende suu on siis nii lai, et sealt mahub välja iga sõna.

Priidu siis haaras kaunis õrnalt neiu ümber piha ja nad kiirustasid minekut tulejate eest. Polnud aga kuhugile põgeneda, sest sealsamas mets lõppeski. Neiu siiski sai anda Priidule lubaduse, et tuleb samale kohale tagasi natuke aega pärast seda, kui päike on jätanud maailma valgustamise kuni hommikuni pooleli. Priidu pigistas neiu kätt ja läks siis tulejatele vastu nagu poleks midagi olnud ega ole tulemaski.

*), Koht Ida-Lätis, Latgallias.

Ja ta ei teinud ka vastutulejatega mingit juttu, sest kes neid just pidi sel ajal sinna kutsuma. Ta läks tagasi oma kompanii juurde ja heitis murule pikutama, et kõike seda juhtumist veel kord lasta mööda silmist, vaimus mõelda punastest maasikatest lätisetu neiu roosal kaelaavausel ja mõelda ta punastest huultest.

Et tema südames poleks olnud armastust, sellest polnud hirmugi. Oli ainus kartus vaid see, et kui satub nüüd armastama ja see armastus kasvab nii suureks, et ei lähe enam südamest välja, mis siis saab? Ja kuidas see kõlbaks, kui võtta äkki omale naiseks lätisetu tüdruk? Kas ilmarahvas ei hakka naerma. Kas ema on seesuguse minijaga rahul? Kas pärast ei näe maailmas veel palju paremaid ja kas siis ei tunne kahju, et on võetud naine metsast kraavi kaldalt?

Aga oli teine hirm ka. Nimelt see, et täna see neiu näis küll olevat niisugune armsa südamega, aga võib olla see oli ainult seesugune tuju palava päikese ajal. Kas õhtuks, kui ilm läheb jahedamaks, ka neiu süda ei muutu jahedamaks. See ei oleks ka kellegi lugu, kui näiteks kujuneks nii, et Priidu, sunniviisil mobiliseeritud Eesti vabariigi sõdur, peaks hakkama kerjama armastust lätisetult. Seda ka ei tahaks sugugi. Päeval see kõik näis küll kujunevat nii iseenesest, mine aga tea, kuidas on õhtul.

Need maasikad, mis said päeval kinnitatud neiu rinnale, on õhtuks kindlasti kadunud. Priidu kujutles, et kui ta leiab õhtul, et neid seal enam ei ole, siis temal peab olema kohe uus kimp asemele panna. See peaks olema veel ilusam kui see päevane. Peabki ikka olema midagi kingitust või niisugust, et teine inimene kohe näeb, et vahepeal on mõeldud temale.

Polnud ei Priidul endal ega ümbruskonnas midagi, mida kinkida. Kui lüüa orav puu otsast kiviga maha, siis mis röömu oleks plikal oravaraipest? Jäid üle ikka maasikad, muud midagi.

Korra luurekäigul oma kaitsekraavide eel Priidu oli näinud palju maasikaid. Ja seal metsa vahel neid on ka palju.

Mida kauem Priidu nendest mõtles, seda kindlamaks kujunes kavatsus hiilida salaja oma positsioonide ette, maiustada seal ise ja korjata ka õhtuks üks suur punetav kimp.

Seal ta käiski.

Kui ta jõudis tagasi, siis ta leidis oma kompanii olevat häirekorras. Kõik olid kohal ja meeste olekust oli näha, et ärevust on jälle õhk täis. Kas on midagi oodata või mis?

Selgus, et mehed olid kogutud kokku ja Priidu leiti olevat puudu. Oli tuntud muret tema pärast. Sõduritel oli hea meel tema tagasijõudmise üle, ohvitseril ka kahtlemata, kuid viimane selle asemel et rõõmustada, pistis pragama, et kus käisid ja kus lonkisid, et kui see veel kordub, siis...

Lugu oli see, et valvepostid olid märganud meie seisukohtade eel vaenlase luurajaid. Nad olid vilksatanud pöösaste vahel üsna meie seisukohtade lähedal. Tähendab — vaenlane on lähedal ja ei tea, mis tal on kavatsuses. Kas tahab teha väikest kallaletungi meie jõudude suuruse kindlakstegemise otstarbel? Kas suuremad jõugud vaenlasi pole üsna meie nina ees ja äkki võivad rünnata? Seesugune oli see ärevus.

Oli vaja selgust.

„Priidu Lehem, karistuseks loata äraoleku pärast lähete praegu luurekäigule. Meie vastas asuvas metsatukas asub vaenlase piilkond. Kaasa saate veel kaks

meest kerge kuulipildujaga. Peate mehed tabama ja vähemalt ühe tooma elavalt kaasa.“

Nii käskis kompanii ülem.

Mis Priidu oskas mõelda või ütelda. Käsk on käsk, peab täitma. Ega tema olnud küll mingi vabatahtlik ja lõvi, kuid suurt hirmu ta ei tunnud. Hoo- pis suurem hirm oli tal mineviku pärast, sest alles natuke aja eest ta hulkus ühegi ettevaatuseeta samas metsas, kus on nähtud vaenlase piilkonda. Küll oli õnne, et ei sattunud nendega ninapidi kokku.

Nad olid kõik vilunud sõdurid luuramise asjas. Nad haarasid ettevaatlikult liikudes metsa sügavamalt, et kuidagi sattuda vaenlase piilkonnale seljataha. Siis nad ei pääse. Viimaks jõudsid metsa teisele servale väljagi. Ka seal polnud midagi. Taga oli lage väli, mis näha meie eelpostideltki. Sellel polnud mingit liikumist.

„Nüüd on lugu nii,“ seletas Priidu, „et nad on siin eespool, selles veel lähikäimata metsa osas. Aga mina jään siia, valvan, et kui kusagilt pistetakse nina välja, siis käristan tule selga. Aga teie minge käige see osa ka läbi. Kui kuulen laskmist, ruttan appi, kui midagi pole, siis tulge minu juurde tagasi.“

Priidu oli selles kindel, et siitkaudu vaenlase piilurid varsti hakkavad minema tagasi oma vägede poole. Ta seadis oma Madseni varjatud kohta, kust kogu ümbrus on nagu peopesal. Vaja ainult oodata momenti, millal tõmmata trikkelt.

Vaenlase varitsemine on närvesööv. Mida pikemale asi venis, seda salapärasemaks asi näis muutuvat. Mobiliseeritud sõdurina ta polnud ka 100 protsenti julge ning üksiolemine läks kaunis jubedaks. Mis siis, kui metsas siiski oli peidus hulk vaenlasi ja tema võib langeda lõksu. Ja mis temaga siis tehakse, kes seda teab. Ei saa siis enam kätte tulevaid kirju ega ole juttu ka kas või lätisetu naiseksvõtmisest.

Aga ta valvas. Et kui tuleb keegi, siis maha, muud midagi.

Veel kaua tuli oodata kuni saabusid teised. Nad olid käinud läbi terve metsa ja ei ole leidnud inimese jälgegi. Vaenlased on saanud mahti lasta jalga. Seal kohal, kus neid märgati, on savisel metsakraavi kaldal küll leida ühed värsked saapajäljed. Teised vist liikusid samblaga kaetud pinnal, nende jälgi pole.

„Thvui,“ sülitas Priidu. „Kas oli seda janti vaja?“

„Mis janti?“

„No seda hirmu siin ja luuramist... Mina ju ise olen see kraavikaldal käija. Ja vist mind nähtigi.“

Kui nad olid tagasi oma meeste juures ja olid annud oma seletused luurekäigu tulemusest, ta kuulis, et kui nähti vilksatavat kraavi ümber seda „vaenlase“ sõdurit, siis kogu kompanii olnud laskevalmis, et nagu veel nähtavale ilmub, nii saab tule selga.

Ainult õnneliku juhuse tõttu Priidu siis oli pääsnud. Kuid ta pidi selle järele iseennast ajama taga ja oli hulk aega valmis iseennast saja sammu kauguselt maha laskma ja tundis enda ees surmahirmu.

„Thvui,“ kirus Priidu, „kas niisugust asja oli vaja?“

Kuuldavalt ta rohkem ei ütelnud. Eneses ta rääkis rohkem. Ta andis töötuse, et kunagi ei hakka ennast kulutama ega riskeerima naiste pärast, las see üks kord oli õpetuseks. Ainuke asi, kuhu ta kulutab ja kus ta riskeerib, on siis, kui hakatakse ehitama Vabadussõja mälestusmonumenti ja selleks korraldatakse suurem loterii. Siis tema küll ei hooli ja ostab pileteid, sest sealt on kindel võitmine. Sest mis oli ees, et Priidu ise ka ei langenud juba samal päeval? Monument peab püstitatama kõigi nende kangelasgude, kõigi nende juhtumusrikaste aegade, kõigi kurbuste ja röömude mälestuseks.

Oma töötust Priidu pidas. Õhtul ta läks kokkuräägitud kohale ja võitis lätisetu neiu südame ka ilma maasikamarjadeta.

Aga mis teeb Priidu nüüd? Ta ostis hoolega vabadusmonumendi loterii pileteid ja võitis juba celloosimisel suurema summa. Ta tahab võita ka peavõidu 2.000.000 senti, kuid see lootus tal vist küll ei lähe täide. Selle suurema summa võidate teie, kes teie praegu loete neid ridu, kui teie varakult ostate omale selle suurloterii pileti.

Asjata näed vaeva
et leida peidetud aaret.

Palju lihtsam on saada rikkaks ostes Vabadussõja Mälestamise Komitee-suurloterii pileti, mille peavõit on KAKS MILJONIT senti.

Vabadussõja arhiiv.

Kolonelleitnant M. KATTAL

Vabadussõja arhiivi moodustavad eesti rahvusväeosade loomiseks kujundatud organisatsioonide, rahvusväeosade ja Vabadussõjast osavõtnute staapide, väeosade ja asutiste kirjakogud. Need arhiivaalid on Vabadussõja Ajaloo Komitee korralduses. Vastavalt kahele ajastule, mida see materjal käsitleb, võiksime ka arhiivi vaadelda kahes osas: rahvusväeosade organiseerimise ajastu arhiiv ja Vabadussõja ajastu arhiiv.

1. Rahvusväeosade organiseerimise ajastu arhiiv.

Eesti rahvusväeosade asutamise mõte 1917. a. tekkis üheaegselt mitmes üksteisest suurte kaugustega eraldatud kohas eesti sõjaväelaste eneste algatusel. Loodi organisatsioonid, mille tähtsamaks ülesandeks oli eesti sõjameeste kodumaale koondamine. Nimeliselt on teada üle 30 eesti sõjaväelaste organisatsiooni. Kahtlemata on nende tegevusest ka mõnesuguseid dokumente järgi jäänud. Seni on korda läinud üles leida ja Vabadussõja arhiivi koondada ainult 8 organisatsiooni kirjakogusid, mis kahjuks ainult osaliselt alal hoidunud. Üksikute arhiividest on kõige täielikum XII armee Eesti Sõjaväelaste Liidu kirjakogu. Rahvusväeosade organiseerimist juhtiva keskorgani — E. Sv. Ülenkomiitee — kirjakogu on kaunis puudulik: ei leidu isegi koosolekute protokolle originaalkujul. Ärakirju neist leidub teiste organisatsioonide ja väeosade kirjakogus.

Kodumaale koondatud sõjamehed liideti kokku väeosadeks. 1917. a. lõpuks oli alus pandud neljale jalaväe polgule, Eesti tagavara patajonile, ratsapolgule, suurtükiväe brigaadile ja inseneri roodule. Need väeosad koondati diviisiks. Loodi ka diviisi staap. Peaaegu täielikult on alal hoidunud 1. Eesti polgu kirjakogu. Selles ei leidu materjali mitte üksi polgu enese kohta, vaid ka terve rea teiste väeosade ja asutiste kohta, kellega polgul oli kontakt. Teiste rahvusväeosade kirjakogud on alal hoidunud vaid osaliselt ja mõned neist on üsna puudulikud.

Eesti rahvusväeosade organiseerimist käsitlevates materjalides puhtsõjaliste küsimuste kõrval leiab elavat kajastust ka eesti rahva poliitiliste eesmärkide taotlemine 1917—1918. a.; võttis ju sõjavägi tol ajal aktiivselt osa poliitikast. Seejuures sõjameeste osa eesti poliitilise iseseisvuse mõtte kujunemisel ei ole mitte väike. Ühllasi peegeldub rahvusväeosade ja asutiste kirjakogudes vene veebruar- ja oktoobrirevolutsioonide õhk-kond.

Eesti rahvusväeosad püsisid ka Saksa okupatsiooni ajal lühikest aega — 25. veebr. kuni aprilli keskpaigani 1918. See ajajärk esineb väeosade arhiivis rahvusväeosade kirjakogude loomuliku jätkuna. Eesti rahvusväeosade ja asutiste kirjakogudes üldse on üle 600 toimiku ümmarguselt 82.000 lehega.

2. Vabadussõja ajastu arhiiv.

Suurema osa Vabadussõja arhiivist moodustavad sõjaaegse keskjuhatuse — Ülemjuhataja Staabi, kesk-asutiste, kohapealsete juhatuste (diviisi staabid, merejõud) ja kõigi väeliikide väeosade arhiivid. Komitee korralduses ei ole väeosade arhiivide majanduslikku osa, mis ruumipuudusel on Kaitsevägede Staabi korralduses. Kogusummas on arhiivi selles osas 8760 toimikut umbes 2,6 milj. lehel.

Vabadussõjaaegsetest arhiividest on peaaegu täielikult säilinud keskjuhatuse, kesk-asutiste ja enam-vähem ka kohapealsete juhatuste omad. Kaitseleidi tööst ja tegevusest meie riigi loomisel on säilinud suur arhiiv, mis koosneb omaaegse Kaitseleidi Peastaabi, sõjaaegse Sisekaitse Ülema ja maakondade kaitseleidi ülemate arhiividest. Tallinna ja Harjuma kaitseleidi kirjakogu juures leidub mõningaid materjale ka 1917. a. loodud „Omakaitses“ kohta. Okupatsioonial ajal grupp „Omakaitses“ tegelasi ja rahvusväeosade ohvitseri asusid looma salajast sõjalist organisatsiooni, millest kujunes hiljem Kaitseleidi. Salajasest organiseerimisest leitud vaid üksikuid dokumente.

Väeosade arhiivid on väga auklikud. Selleks on suurel määral kaasa mõjunud sõjaline olukord, mis mitte igal juhul ei võimaldanud tehtud korraldustest ja saadud käskudest ja ettekannetest jälge paberile jätta. Kohati oli ehk mõjunud ka ekslik vaade — paberi mittesallimine. Mõned lugesid paberlikku asjaajamist bürokraatlikkuse tunnuseks. Kuid üksikute väeosadel on säilinud rikkalik materjal, nagu näiteks Tallinna kaitsepataljonil ja selle järeltulijal 8. jal. polgul. Eriti puudulikud on löögiväeosade ja soomusrongide arhiivid. Ühte peab siiski äramärkima, et mitte ühelgi väeosal ei ole materjal niivõrt täielik, et ta võimaldaks ainult väeosade enese arhiivi põhjal koostada väeosade ajaloo vajalikku ulatust. Materjali tuleb hankida juure nii ülematelt instantsidelt kui ka naabritel, ühel väeosal suuremal, teisel väiksemal määral.

Vägede Ülemjuhataja kindral J. Laidoneri juhtimisel teotsevad sõjalised jõud et koosnenud mitte üksi Eesti kodanikest. Puht Eesti rahvaväe kõrval oli siin võitluses enamlaste vastu koos terve rahvusvaheline armee: Inglise laevastik, soomlastest abiväed, ingerlaste väeosad, läti rahvusest väed Põhja-Läti brigaadi nime all, Vene valged väed, alul Põhja Korpuse, hiljem Loode-armee nime all, taanlaste ja rootslaste kompaniid.

Inglise laevastik võttis osa enamlastevastast võitlusest õlg-õla kõrval Eesti laevastikuga ja maajõududega. Kõik teised erirahvustest moodustatud väekoon-dised ja väeosad allusid vägede ülemjuhatajale kindral J. Laidonerile kas otseselt või kaudselt ja kasutati ära Eesti riigi ja rahva huvides. Nende osavõtt enamlastevastast võitlusest kajastub ka Vabadussõja arhiivis nende instantside kirjakogudes, kellega sõjas kokku-puuteid oli. Omaette kirjakogud on arhiivis Ingeri polgul ja Taani kompaniil, kuigi õige puudulikud.

Vene Loodearmee arhiivi majanduslik osa hoitakse alal riigi keskarhiivis Tartus. Arhiivi lahingtegevust käsitlevad toimikud olla armee juht Eestist lahkudes enesega kaasa viinud Prantsusmaale. Kuna see väekoondis kuni 19. juunini allus otseselt kindral Laidonerile ja hiljem võitles enamlaste vastu meie vägede kõrval, siis leidub tema tegevusest meie arhiivides rida dokumente, mis võimaldavad mõnesuguse ülevaate tema sõjategevusest.

Soome abivägede arhiiv asetseb Helsingis, kuid ära- kirjad uurimiseks vajalikkudest dokumentidest on valmistatud ja koondatud Vabadussõja arhiivi. Põhja-Läti brigaadi dokumentidest ära kirjade valmistamine Läti armee komanderi ja armee peastaabi lahkel vastutulekul on praegu Riias käimas.

Vabadussõja võidukaks läbiviimiseks olid koondatud kõik riigi ja rahva jõud. Neid suunis tegevusse võitluse jätkamiseks väerinnal ülemjuhataja. Seda arvesse võttes kajastuvad nii sisepoliitilised meeolud kui ka välispoliitilised sündmused ülemjuhataja staabi arhiiv-vaalides. Eriti hinnatavad on dokumendid välispoliitilisel alal ja seda kõigepealt läbikäimises liitriikide sõjaliste esindustega. Sõjavarustuse saamine, meie tunnustamine — see oli kõige suuremal määral tingitud meie sõjalise jõu tugevusest ja selle edust väerinnatel. Ülemjuhataja staabi käsutuses oli raadioühendus välisilmaga ja seda tuli kasutada ka meie välisministee-riiumil. Sellega on seletatav rikkalik kogu välispoliitilise sisuga raadiogramme, eriti rahuläbirääkimiste alg- perioodist.

Ka vastapoole materjale on kaunike kogu. Neid saadi sõjasaagina edukates lahingutes, kuid suur osa on saadud pärast sõda. Alles möödunud aasta lõpul saadi Riist ära kirju meie omaaegsete vastaste Balti-Saksa Landeswehri ja Saksa rauddiviisi elust ja tegevusest Kuramaal ja võitlustest meie vastu.

Meie iseseisvuse suurimas heitluses Vabadussõjas ei sõidud mitte ainult relvaga, vaid ka sulega. Selles mõttes on huvitavad need lendlehed, mis saatsime meie

vaenlasele ja vastuoksa. Neid leidub vastavate instantside toimikutes.

Vabadussõja ajaloo allikatena ei esine mitte ükski väeosade ja asutiste ametlikud kirjakogud. Väga väärtusliku lisamaterjalina esinevad sõjast osavõtnute isiklikud päevikud, märkmikud ja kirjad omastele. Nad peegeldavad tõetruult toleaja meeolule ja aitavad kaasa sündmuste selgitamiseks ja nendest õigeks arusaamiseks. Käsikirjalisi materjale ja osavõtnute mälestusi on arhiivis üldse 130 numbert.

Tähtsa allikana esinevad ka trükitud andmed ja pildimaterjal. Viimast kogub Vabadussõja Muuseum. Vabadussõja arhiivi on kogutud trükimaterjale raamatute, ajalehtede ja ajakirjade näol. Eesti rahvusväeosade loomist, Vene revolutsiooni, Saksa okupatsiooni ja Vabadussõda ning nendega ühenduses olevaid sündmusi käsitlevaid trükiteoseid on Komitee käsiraamatu-kogus 250 eks.

Väärtuslikku lisamaterjali pakuvad toleaeagsed ajalehed, eriti omaaja vaimu, meeolude ja mõjude tundmaõppimiseks. Selle materjali kasutamise kergendamiseks teda bibliografeeritakse sündmuste ajalises järjekorras ja väeosade ning asutiste kaupa. Seni on jõutud bibliografeerida tähtsamad Eesti ajalehed sõja algusest kuni 1. juunini 1919, üksikud ajalehed kuni sõja lõpuni. Bibliografeeritud on ka kõik „Sõduris“ ja „Kaitse Kodus“ ilmunud vastavasisulised artiklid, nende ilmunise algusest kuni 1933. aastani. Kahjuks ei ole aga kõik sõjaaegsed ajalehed alal hoidunud. Komitee jätkab nende kogumist.

Materjalide kogumiseks on avaldatud mitmeid üleskutsesid, nii sõjale järgnenud esimesel rahuaastal kui ka hiljem, eriti Vabaduseristi kavaleride suviste välis-sõidude puhul. Üleskutsed on aga annud võrdlemisi väikseid tulemusi. Aja jooksul on siiski korda läinud kätte saada väärtuslikku materjali. Seda tuleb vähehaaval iga aastaga juure, vähemalt senikaua, kuni veel elus sõjast osavõtnuid. Komitee on väga tänulik iga dokumendi eest.

Ligemal ajal asutatakse meie riigi loomisest ja Vabadussõjast osa võtnud tähtsamate tegelaste mälestuste üleskirjutamisele. See küsimus kerkis üles juba 1927. a., kuid mitmesugustel kaaluvatel põhjustel tuli ta edasi lükata. Nüüd on ta Komitees jälle päevakorras ja on teoks saamas.

Vabadussõja ajaloo materjalide kogumise ja korraldamise kõrval on käimas nende läbitöötamine ja uurimine. Läbitöötatud täies ulatuses on ametlikud kirjakogud sõja esimese poole kohta. Sõja teise poole materjalide läbitöötamine on praegu käsil. Läbitöötatud on sõja II poole kohta kohapealsete juhatuste (diviiside staabid ja neile vastavad asutised) ja üksikute väeosade tähtsamad materjalid.

Materjalide läbitöötamise kõrval on käimas uurimistöö. Põhjalikult on läbiuuritud üksikud ajajärgud ja sündmused. Töö raskuspunkt on praegu koondatud sõja teise poole materjalide läbitöötamisele ja Vabadussõja populaarteadusliku ajaloo koostamisele. Töö praegune seisukord lubab kinnitada, et Vabadussõja populaarteaduslik väljaanne ilmub Komiteelt eeloleval, 1935. aastal.

Riikide ja rahvaste saatus maailma ajaloos on otsustatud lahinguväljadel. Vabadussõjas otsustati eesti rahva saatus: rahvas võitis õiguse vabalt ja rippumattult juhtida ning valitseda oma riiki. See suur võit kohustab meid kokku koguma ja alal hoidma kõike materjali nii praegustele kui ka tulevastele põlvetele. Selles suunas on ka töötatud ja häid tagajärgi saavutatud. Meil on rikkalik arhiiv, mis kajastab rasket iseseisvuse võitlust kogu ulatuses. Asjale ligemal seisjaid seejuures vaevab mure meie rahva raudvara saatus eest: selle alalhoiduks puuduvad otstarbekohased ja ajanõuetele vastavad ruumid. Arhiivi tähtsama osa asukoht Pagari tänaval Kaitseministeeriumi maja V korral on ajutine hädaruum. Kestvalt ta siia ei või jääda. Temale peab koht leitama. Senised püüded küsimust lahendada küll „Paksu Margareta“ kordaseadmiste suunas, küll omaette maja ehitamisega ei ole teostamist leidnud raha puudusel.

AKTSIASELTS

„ÜHISELU“ TRÜKIKODA

TALLINNAS, PIKK 42 • TELEFON 442-04

VALMISTAB MAITSEKALT JA PARAJATE HINDADEGA

IGASUGUSEID TRÜKITÖID

KÕIGE LIHTSAMAST KÕIGE KEERUKAMANI

TELEFONILISED TELLIMISED TÄIDETAKSE TÄPSELT JA RUTTU

ALATI LAOS VALMIS IGASUGU
VALLAVALITSUSTE KANTSELEI
RAAMATUD PLANGID JNE.

RAAMATUKÕITMINE, ROTATSIOONTRÜKK, NOODITRÜKK

A-S. „Eesti Reisibüroo“

PEAKONTOR: TALLINN, Kinga tän. 3, telef. 433-20.

OSAKONNAD: TARTU, Suurturg 7, telef. 3-72.

PÄRNU, Rütli t., Endla majas, tel. 1-13.

PILETIKASSAD: Tallinnas, Balti jaamas, tel. 438-92 ja

Tartu Raudteejaamas.

TELEGR. AADRESS: ERBO, Tallinn.

Raudteepiletite müük:

- Kodumaa kõikidesse jaamadesse.
- Välismaale kõikidesse Euroopa ja teiste mandrite suurematesse linnadesse.

Laevapiletite müük:

- Kõikidesse kodumaa ja Baltimere laevaliinidele.
- Ookeanilaevade piletid inglise, saksa, prantsuse, rootsi, hollandi, itaalia ja ameerika laevaliinidele kõikide maailmaosade suurematesse sadamatesse.

Esitus ja agentuur kõikidelt suurteilt Euroopa reisibüroodelt.

Rahavahetus ja valuuta ost-müük reisijatele.

Välismaale passide ja viisumite muretsemine.

Ringreisipiletid turistidele terves Euroopas.

Õhusõidupiletid „Aero“, „Deruluff“ ja „Loti“ liinidele.

Kohalikkude omnibussi liinide piletid, o-ü. „Mootor“ ja teised.

Kodumaa nahkasjade müük reisijatele ja turistidele.

Nõuanded ja arvestused reisude kohta tasuta. —

Vaatlusi Lõuna väerindelt Vabadussõjas.

Kolonel A. TRAKSMANN.

Jaauariku suure vastupealetungiga lahingutegevuse raskusepunkt Viru väerindelt kaldus ilmselt Lõuna-Eestisse. Meie vastu võitles siin: Valga ümbruses — võimas Läti punane kütarmee, kes oma vasaku tiiva üle Riia ulatus Lõuna-Lätisse, v. der Goltzi vastu, ja Petseri ümbruses — Vene 7. armee vasak tiib. 2. diviisi hoogne pealetung lõunas jaanuari kuus paiskab ajutiselt täielikult segi punaväe kõrgema juhtimise kavatsused. Kuid juba võitlused Valga pärast selle kuu lõpul näitasid, et Läti punases armees olid käimas suured jõudude ümberpaigutused lõunast põhja, v. der Goltzi eest meie vastu. Üks punane kütirügement teise järgi ilmus Kuuramaalt Valga ja Võru alla, nii et, lõpuks 50% kogu läti kütidest oli juba paisatud Lõuna-Eestisse. Uue värske 10. diviisiga kõvenes Petseri ees ka vene 7. armee vasak tiib. Kõik need ümberpaigutused ja värske jõudude juurdevool kõnelesid vastase kindlasti tahtest meid uuesti tagasi visata ja Lõuna-Eesti jälle enda kätte kiskuda. Eriti tähtis punaväele oli tähtsa raudteesõlme Valga vallutamine. Tegelikult näemegi, et alates veebruari keskpaigast, vaenlane kogu Lõuna väerindel, on asumis üldisele vastupealetungile, mille tagajärjed meie õredalt paigutatud vähestele jõududele olid kujunemas järjest raskemaks. Osalisele taandumisele suruti meid kõigepealt rinde paremal tiival, mere kaldal, kus 16. 02. langes vastase kätte Heinaste ja 22.02. — Salatsi alev. Kaitse korraldamine selles rajoonis oli usaldatud Pärnu kaitsepataljonile. Kistud soode ja rabade vahel laiail 30—40 km rindele, väheste relvadega ja rübala varustusega oli pataljon esialgselt nähtud ette vaid Pärnust lõunasse minevate teede sulgemiseks kohalike punaste salkade vastu. Seepärast ta ei suutnud loomulikult võidelda juurdetulnud punaväe osadega ja oli sunnitud vähemalt osaliselt end tõmbama tagasi.

Veelgi raskemaks kujunes olukord Vabariigi esimeseks aastapäevaks Lõuna väerinde vasakul tiival, Petseri all. Seal oli end korraldanud kaitseks, meie praeguse riigipiiri läheduses, 2. jalaväerügement, toetatud raudteel soomusrongidega. Kistud jällegi laiail pikale rindele maantee ja raudtee vahel, täiesti avatud tiivadega paremalt ja vasakult, sattusid 2. rügemendi osad 16.02. üsna ootamatult vastase tugevale aktiivsele vastupanule. Nimelt oli Pihkvat kaitsev grupp vahepeal kõvendatud värske 10. diviisi osadega, kes said käsu minna üle vastupealetungile. Puutunud ootamata kokku vastase tugevate jõududega, 2. polgu III pataljon, kes muuseas alles hiljuti oli formeeritud, sattus ajutiselt segadusse ning taandus äkitselt, kiskudes endaga kaasa ka teisi üksusi. Väeosa korraldas end siiski väga kiiresti ja edaspidi, raskele olukorrale vaatamata, teotses äärmise visadusega. 24. veebruari ümber 2. rügement oli Petseri ees pidamas ägedaid kaitselahinguid, et oma rinnaga katta Vabariigi kõige nooremat osa — Petserimaad. Rügementi kõige suurema südidusega ja ohvrimeelsusega

toetasid raudteel s/rongid, oma divisiooniülema, kapten Irve isiklikul juhtimisel. Vastane oli koondanud meie vastu Irboska alla 4 s/rongi ja palju väljasuurtükiväge, külvates meie s/rongid sõna tõsisemates mõttes üle tulega. Suurele ülekaalule vaatamata pidasid meie s/rongid neli ööd-päeva meeletult üllatavalt Irboska jaama rajoonis, kust lahkuti alles siis, kui jalavägi oli juba ammugi läinud tagasi. S/rongide juhid ise loevad neid lahinguid verisemate ja tõsisemate hulka Vabadussõjas. Jalaväe ja s/rongide ühisel jõul suudeti kogu veebruarikuu kestel siiski Petseri linn kui tähtis keskus hoida meie käes.

Mis sündis sel ajal väerinde keskkohas, Valga ja Võru all?

Kiire, ootamatu löögiga oli Soome Pohjan Poegade rügement, kitsarööpliste s/rongide toetusel, 22. veebruaril vallutanud tähtsa sõlmpunkti Marienburgi, viies sellega kaitseleiniid sügavale Lätimaa sisse. Sellega oli rinde keskkohas loodud kolmnurkne kaitse: Valk, Marienburg, Petseri, mille rinde juhatus ise luges kõige soodsamaks. Kaitse korraldamist selles rajoonis soodustas kõigiti ka maastik, eriti Laura, Marienburg vahelised ja Koivajõe soised metsaalad. Kahjuks olid meie kaitsejõud sellel pikal poolteistsaja kilomeetrilisel rindel veebruarikuu lõpul veel niivõrt tühised, et tõsisema vastupanu avaldamine eriti Marienburgi rajoonis kujunes täiesti võimatuks. Tegelikult 24. veebruaril soomlased olid juba lahkunud rindelt ja Marienburgi ees asus kaitsele ainult Tallinna kaitsepataljon. Marienburgist Valga sihis kuni Koiküla jaamani, kuhu ulatus 3. polgu vasak tiib, 50 km rindel, ei olnud ainuski jalaväe osa. Raudteel liikusid vaid s/rongid. Täiesti lahti oli ka Marienburg, Panikovitši vaheline 40 km maa-ala.

Üldiselt võime 24. veebruari 1919. Lõuna väerindel iseloomustada kui järjest arenevate lahinguliste sündmuste algperioodi, kus kõik tundemärgid kõnelesid sellest, et meid sellel rindel eelseisval talvel on ootamas rasked, verised heitlused. Väerinde äärmine nõrkus keskkohas, mis kahtlemata polnud teadmata vastasele, lubab ühtlasi aimata suursündmusi eelkõige selles rajoonis. Seda enam, et Marienburg, Võru suund ka operatiivselt oli üks tähtsamaid. Ühenduses üldise olukorraga aga meie seisukord väerindeil Vabariigi esimesel aastapäeval oli kõigiti lootustäratav.

Seda märgibki oma tervitustelegrammis Vägede Ülemjuhata Kindral J. Laidoner, tähendades:

„Eesti Vabariigi Ajutisele Valitsusele; Eesti iseseisvuse aastapäevaks on minul au Ajutisele Valitsusele kõigi Eesti vabariigi sõjavägede, meie noore laevastiku ja vahvate Soome vabatahtlikkude nimel teatada, et vaenlane on piirini aetud ja Eestimaa vaenlastest vaba. Tema uued suured pealetungimised Volmari, Pihkva ja Narva sihtidel on meie vägede poolt tagasi löödud. Loodan, et meie vahvad väed ka edaspidi oma kodumaad, Eesti demokraatlist vabariiki, niisama kindlalt saavad kaitsma, kui nad seda senini on teinud.“

Eesti rahva sõjaohvriteist.

Kapten A. SIMMO.

Aastasadu kestnud võitluses oma maa ja vabaduse eest on eesti rahvas kannud suuri ohvreid. Meie maal aset leidnud võitlustest on üksikuid teateid juba ajast enne sakslaste tulekut. Need võitlused olid muidugi seotud ka kaotustega, kuid kaotuste arvust aga teated ei räägi.

Sakslaste meie maale tulekuga 12. sajandi lõpul hakkas suurim võitluste ajajärk. Sellest ajast on juba täpsemaid teateid. Nii räägitakse, et lätlased (kes olid liidus sakslastega) tungisid 1208. a. meie maale vasturetketele ja tapsid 300 Sakala vanemat ning hulk mehi, naisi ja lapsi. 1210-dal aastal tungis Võnnu komtuur Ugandisse, kus ootamatuse tõttu läks korda tappa hulk eestlasi. Samal aastal Võnnu alt retkelt tagasitõmbumise ajal tungis vaenlane peale, kusjuures tal olid suured kaotused. Eestlaste kaotused olid sel korral arvatavasti ainult mõni üksik mees. Suurimaid kaotusi selles suures võitluses oli eestlasil Viljandi kaitsmisel 1211. a. ja samal aastal Liivimaal korraldatud retkete ajal ja sakslasilt (Sakalamaale) ning lätlasilt (Ugandimaale) korraldatud vasturetkete ajal. Isegi venelaste suur sõjavägi (15.000 meest) laastas tol aastal meie maad (Vaigamaad, Järvamaad ning Harjumaad). Aastal 1215. tungisid sakslased uuesti meie maale (Sakalamaale), millele Lembitu vastas oma kolme maleva manöövriga. Suuremaid tagajärgi ei saavutatud, kuid veriseks kujunes sakslaste ja lätlaste poolt korraldatud vasturetk meie maale (Sakala- ja Ugandimaale). Lätlased tapsid üle 100 eestlaste vanema ja peale nende veel teisi. Aastal 1216 kannatas sakslaste retke all Ridala, kust otsaga mindi isegi Saaremaale. Samuti kannatas sel aastal ka Otepää ümbrus venelaste retke tõttu. Järgmisel aastal oli kuulus Paala lahing, kus Läti Hendriku andmetel üksi lahinguväljal langes 1000 meest, peale selle tapeti veel hulk inimesi metsades ja rabades. 1219. a. tungisid sakslased eelmisel

aastal korraldatud retkele kättemaksuks Põhja-Eestisse, kus tapeti laiail. Samal aastal sõdisid eestlased ka Lindanisa (Tallinna) juures maale tulnud taanlastega, kus langes umbes 1000 meest. 1221. aastal toimetati sakslased ristimise nime all Põhja-Eestis jälle suurejoonelisi tapmisi, lämbutades ühes koos hulk inimesi suitsuga ära. 1223. a. alul korraldatud Viljandisse asunud võraste hävitamise järel oli eestlastel kokkupõrge sakslastega Ümera jõel, kus olid jällegi suured kaotused. 1224. a. Tartu, s. o. mannermaa viimase vaba ala langemisega sakslaste kätte seltsisid ka väga suured kaotused. Viimased suured muistse vabadusvõitluse kaotused olid Muhumaal. Kui võtta tõena oletust, et meie rahva arv oli tol ajal umbes 150.000 inimest, siis tuleb tolleaegseid kaotusi lugeda kohutavalt suurteks, mis enam-vähem kindel sellele vaatamata, et meil puuduvad kaotuste kohta lähemad andmed.

1315—1317 olid suured näljaaastad, mis viisid hauda jällegi suurel arvul inimesi.

1343. aasta vabadusvõitluse kaotustena märgib noorem Liivimaa riimikroonika langenutena Kannavere rabas 1600 ja Tallinna all Sõjamäe juures 3000 sõjameest. Peale selle oli veel kaotusi üle maa. Kokkuvõttes arvab kroonika kirjutaja, et mannermaal langes 30.000 eestlast ja 9000 sõjameest saartel.

Plettenbergi ajal jõudis sõda 1501. a. jälle meie maale. Sissetunginud Vene väed röövisid idapoolset osa takistamatult, viies kaasa 40.000 vangi.

Suure Vene-Liivi sõja ajal 1558—1583 tabas maad eriti suur ja vahetpidamata laastamine ning röövimine. Samuti viidi ka suurel arvul inimesi vangidena Venemaale. Lähemad arvud tolle sõja kaotuste üle aga puuduvad. Lisaks suurtele sõjakaotustele tuli 1601—1603. aastatel veel katk, mis hulga inimesi hauda viis. Ka 1656. a. venelastelt meie maale ettevõetud sõjakäik nõudis oma ohvreid.

...Sa näed välja nii kahatu ja ületöötanud,

sa vajad puhkust!

...ja arst ütles mulle, et ma pean vähemalt paariks kuuks sõitma lõunamaale, kuid kust võtan ma selleks raha.

...tead, teeme katset. Osta meile kumbagile Vabadussõja Mälestamise Komitee suurloteriipileti. Sellega võime juba 1. märtsil võita sadatuhat ja 2. aprillil kaks miljonit senti. Siis võime mõlemad sõita kusagile lõunamaale, kus sa varsti saad tagasi oma endise värskuse.

Umbes 120 aastat pärast suurt Vene-Liivi sõda muutis meie maa suure Põhjasõja tallermaaks. See sõda ei olnud küll mitte nii laastav kui suur Vene-Liivi sõda, kuid langes eestlasi siiski suurel arvul nii sõduritena Rootsist väes kui ka maad laastava sõjategevuse tõttu.

Vabadussõda, mis viimane järk selles ohvrite reas, nõudis meilt ümmarguselt 5000 inimest surnutena ja 15.000 haavatutena. Võrreldes Lembitu aegse vabadusvõitlusega, on need kaotused siiski väikesed, sest praegu on meie rahva arv palju suurem. Kuna saavutatud tagajärjed aga maksimaalsed, siis tuleb edu pandiks pidada asjaolusid: 1) et olime vaenlastest kultuuriliselt kõrgemal ja tehniliselt temaga enam-vähem võrdsel tasemel ja 2) et juhtimine seisis ajakõrgusel.

Ferdinand Silbersteini surm.

Rakvere surnuaia ühes vaiksemas nurgas, teiste ristide rägastikus, asub tagasihoidlik kalm, mis väliselt ei näi eralduvat teistest omasarnastest millegiga. Juhuslik kalmistu küllastaja läheb sellest kalmust sageli mööda, ilma, et teaks pühendada sellele vähematki tähelepanu. Ainult üksikutele suurematel tähtpäevadel kogunevad õpilased ja vanad sõjaveteraanid siia kalmule, et langetada pea vaikes tänapalves ja tuua järhituduid ühe esimesena kangelassurma surnud õppursõdurile. Sellel kalmul seisev rist kannab pealkirja — Ferdinand Silberstern.

See oli 1918. aasta jaanuari kuus, kui Rakvere gümnaasiumi noor õpilane Ferdinand Silberstern lahkus oma isakodust Vohnja vallast, et sõita linna kooli. Isa ootas koduukse ees hobusega, kuid poeg ei tahtnud kuidagi kodust lahkuda. Ema sundis teda: „Eks sa ruttu ometigi, isa ootab ju.“

Siis jättis poeg emaga jumalaga ja sõit algas linna poole.

Mõistame seda täielikult, kui tuletame meelde, et see sündis ajal, mil õhk oli täis elektrit, mil rahvale vastik enamline võim terroriseeris kogu meie rahvast. mil mustades nahkpintsakutes ringihulkuvad enamlised võimukandjad toimetasi igapäev meie kodude puistamisi ja meie perekonnaliigete arreteerimisi.

Rahva viha terrori vastu kasvas ning okupatsioonivägede lähenemine andis rohkem ja rohkem julgust omakaitse organiseerimiseks. Lõpulikuks jõudude koondamiseks ja relvastumiseks kutsuti 25. veebruari õhtul Rakvere gümnaasiumi ruumidesse kokku salajane koosolek, millest võtsid teiste seas osa ka kolmekümne vanemklassi õpilase ümber, nende seas ka Ferdinand Silberstern.

Siit koosolekult lahkus õhtul kella 11 paiku esimene löögirühm, et takistada tribunaali auto väljasõitu linnast. Kuid enne, kui saadi asuda oma kavatsuse teostamisele, said omakaitse meestele jälile punaste patrullid. Ferdinand Silberstern arreteeriti ja toimetati tribunaali, praegusesse Rakvere-Paide rahukogu hoonesse.

Siin rebiti tal seljast puruks riided. Tugev poiss lõi nii mõnegi vastase jalust, kuid hulgale tuli ikkagi alla anda. Ta tõsteti kõrgele kohtuooli seljatoele ja hakati selgroogu ja konte murdma. Piinatav rabeles piina-

(Lõpp järgmisel küljel.)

Mälestusmärgid ja nende tähtsus rahva elus.

Major R. TOMBACK.

Iga rahvas, olgu ta arvult suur või väike, ammutab endale jõudu ja võtab eesküju minevikust. Võidukad sõjad, kuulsad väejuhid, andekad riigitegelased, kunstnikud, kirjanikud ja teised vaimlise elu esindajad, kelle tegevus on kaasa aidanud rahva kuulsuse ja kultuurilise taseme tõstmisele või rahva sotsiaalse ja majandusliku olukorra tunduvalt parandamisele on kõikjal leidnud jäädvustamist mälestusmärkide näol.

Teatud rahva kuulsusrikkast minevikust annavad seega esimese tunnustuse olemasolevad mälestusmärgid. Vaadeldes näiteks Roomas foorumi või Ateenas Akropoli varemeid, Budapestis, Viinis, Pariisis j. m. kuulsatele väejuhtidele, vaimu-, riigi- ja politikategelastele püstitatud mälestusmärgid, tekib vaatlejal tahtmatult lugupidamise tunne nende rahvaste ja nende keskelt võrsunud parimate poegade ennesalgava töö ja saavutuste vastu. Tahtmatult hindame kõrgelt ka seda rahvast, kui tervikut, kelle liikmed, võib olla, on kokku pannud oma viimased veeringud selleks, et ühel või teisel viisil jäädvustada oma suursavutusi.

Teatud suursündmuste kaasaegsed ei hinda neid sagedasti ega suuda endale luua selget ettekujutust nende mõjust rahva edaspidisele kultuurilisele ja poliitilisele arenemiskäigule. Igapäevased askeldused, mured ja vastuolud kisuvad meie tähelepanu pisiasjadele. Üldtähtsusega suursündmused, mis üksikut kodanikku otseselt ei puuduta, jäävad meie igapäevases elus paratamatult tahaplaanile ja nende tähtsus selgub alles järgnevatele põlvetele vaid ajaloolises perspektiivis.

Kõik meie tunne sarnaseid avaldusi, nagu: „ega ajalugu valeta“, „ajaloolises perspektiivis sündmuste analüüs on täpsam“ jne. Kuid, kas võib võtta neid avaldusi kriitikata. Kahjuks mitte, sest samal ajal teame küllalt juhuseid, kus ajalookirjutajad pole talitanud päris erapooletult. Sündmusi on valgustatud, lähtudes kas isiklikkudest, teatud rahvakihhi või klassi huvidest. Sellepärast, rahva üldarengu seisukohalt sündmuste jäädvustamine peaks sündima siiski kaasaegsete poolt. Viimased peaksid leidma võimaluse nii ajas, ruumis kui vaimus kõige selle säilitamiseks, mille järgnevatele põlvetele kasvatustlik väärtus, mis viimastes ärataks armastuse-, tänu- ja austustundeid oma vanemapõlve ja esivanemate loomingu vastu.

Kujutame endale ette näiteks noort kooliõpilast, kes möödub Tallinnas Vabadusplatsist, kus ta võiks silmata monumentaalset Vabadussõja mälestusmärki. Kahtlemata ta noores hinges tekiks rida mälestusi kodus ja koolis kuuldust tema vanemapõlve heitlustest, eneseohverdamisest, vaprustest ja isamaa-armastusest, mis ta kodumaale tõid vabaduse, iseseisvuse ja kuulsuse. Ma ei kahtle, et selle võrsuva kodaniku rinnus tõuseb usk ka oma võimetesse ja tung vanemapõlve töö jätkamiseks. Seega, noorem põlv kasvatustlikus mõttes on mälestusmärkidel määratu tähtsus.

Kui, kuni Maailmasõjani, harilikult järeltulevad põlved püstitasid mälestusmärgid ajalukku vajunud sündmuste ja isikute mälestuse austamiseks, siis nüüd näeme kõikjal teatud murrangut selles, kui võiks niiviisi väljendada, traditsiooniliselt. Pärast Maailmasõda ja meie Vabadussõda näeme kõikjal kerkima mälestusmärgid alles asetleidnud sündmuste ja nende tegelaste jäädvustamiseks kaasaegsete algatusel.

Mälestusmärkide püstitamisel ja nende välise kuju andmisel on püütud üles näidata suurt leidlik-

Metsaeksport äri Meier Judeikin

Ostab:

piiramata arvul kasvavat metsa, palke ja ekspordilaudu.

Müüb:

soodsate hindadega kuivi ehitusmaterjale.

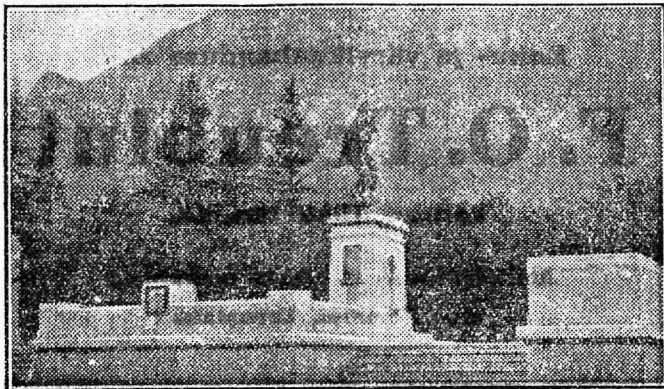
Peakontor:

Võrus, Vabriku t. 6, telefon 89.

Osakonnad:

Tallinn, U. Sadama 11, tel. 428-09.
Tapa, telef. 28.
Mustvees, telef. 15.
Põlva raudteejaamas, telef. 4-e.

kust. Sellejuures üldine püüe on väljendada mälestusmärgiga sündmuse iseloomu, tähtsust ja võimalikult ka selle olukorra raskusi, millistes jäädvustatav sündmus leidis aset. Toon siin paar näidet mälestusmärkidest, milledees see tendents eriti on õnnestunud:

Mälestusmärk Maailmasõjas 1918. a. langenud Rumeenia sõduritele Karpaatides — granaadi viskevalmis sõdur.

Sõites mööda Prahova orgu, läbi Karpaatide, Kronstandt'ist (Braşov) Bukaresti suunas, paistab kogu tee ulatuses (eriti õhtul ja öösel) silma heledalt valgustatud rist, mis on asetatud kõrgema mäe tipule, umbes 2500 m kõrgusele. Ta paistab kõigile kaugele üle mägestiku silma ja ükski reisija ei pääse mägestikust läbi seda risti nägemata. Rist on rauast ja 30 m kõrge. Ta külgedele on asetatud elektrilambikesed, milledesse vajalik vool juhitakse juhtmete kaudu alt orust. Videviku saabumisel süüdatakse lambid ja rist särab heleda tähena kõrges mägestikus, väljendades seda risti, s. o. raskusi ja puudusi, mida kandsid rumeenia mäekütid, võideldes Saksa vallutamisetungi vastu. Vaevalt möödub sellest mälestusmärgist reisija või kodanik ilma, et teda valdaks lugupidamine mäeküttide vapruste vastu.

Samas orus, sõites Buşteni linnakese suunas ja umbes 7 km kaugusel viimastest, teeb tee järsu käänaku, väljudes orgu katvast metsast. Teie olete üllatunud, seistes vastamisi granaadi-viskevalmis sõduriga. Möödub mõni hetk, enne kui toibute üllatusest ja hakkate imetlema meisterlikult valmistatud ja asetatud mälestusmärki (vt. pilt). Nii tõetruu on sõduri asend ja ilme. Mälestusmärgi tahvlilt loeme kangelaste nimesid, kes samal kohal 1918. a. langesid sakslaste ootamatu kallaletungi ohvriks.

Oleks asjatu põhjendama hakata sarnaste mälestusmärkide tähtsust. See peaks olema selge sõnadeta.

Ka meil on Vabadussõja sündmuste jäädvustamise alal, peamiselt eraalgatusel, ära tehtud hulk tänuväärt tööd. Kuid teha on siiski veel väga palju.

Vabadusplatsil Tallinnas, kus kõigi tähtsamate sündmuste puhul korraldatakse paraade, on alles tühi. Ei ole ka platsi ümbruses midagi sarnast, mis kõidaks kodaniku tähelepanu ja seoks sümboolselt Kaarli puistee otsast mööduvaid kaitseväge noort, rahuaegset generatsiooni Vabadussõjaga ja Eesti rahva iseseisvuse saavutamiseks.

Paraadidel öeldavad ilusad sõnad ununevad kiirelt, kui neid ei kinnita silmaga nähtav ese, mis väljendaks vanemapõlve tegusid ja sangarlikkust.

Vabadussõja monumendi püstitamine on meie, kaasaegsete põlvkonna kohus ja ülesanne. See pärast, käed külge!

Vabadussõja monumendi loomiseks moodustatud Vabadussõja Mälestamise Komitee, olles asunud õilsa eesmärgi saavutamisele, vajab abi ja toetust. Teeme seda!

Esimesena püüame realiseerida algatud loteriid, et saada mõningaid materjaalseid võimalusi ülesseatud eesmärgi saavutamiseks.

Olgem kindlad, et järeltulevad põlved mälestavad meid tänutundega.

(Algus eelmisel küljel).

jate käes ja jägas nelle hoope, kuhu aga sai. Ta väänas end enamlaste käest lahti, langes pörandale. Heik hiljem oli tal lähem tool käes. See lendas raskatades enamlaste hulka.

Ja siis — ei tea tänini keegi, kus ta seda varjata oskas — hoidis ta viskevalmis käsigranaati käes. Ruumisolijad jäistusid, sest vaevalt oleks keegi toast elusalt pääsenud.

Kuid seal silmas Silberstern teiste vangide hulgas koolivendi ja tuttavaid nägusid ja lasi käe käsigranaadiga vajuda.

„Ma näen, et siin on ka ausaid inimesi,“ lausus ta ja ulatas granaadi lähemale punaväelasele. Ta taganes seinaga ääre teda ümbritsevate punaväelaste eest. Kostis tume hoop: üks venelastest oli Silbersterni tägihoobiga kõhtu naelutanud sein külge. Venelane tõmbas relva tagasi, kuid täkk tuli otsast ära ja jäi nooremehe kehasse.

Silberstern haaras ise tägist kinni, rebis selle ühe tõmbega haavast välja ja heitis enamlaste jalge ette pörandale. Järgmisel hetkel oli ta vaenlastest tabatud. Järgneval päeval toimetati ta rongil Jõhvi. Siin piinati haavatut uuesti metsikult. Viimaks käsutati ta koos teistega vagunist välja, samas raudtee ääres rakkusid kõledad püssipaugud ja õhukese lumekorral alla maeti Silbersterni surnukeha. Hiljem tõi isa oma poja laiba matmiseks Rakverre. Üheksa püssitäägi ja kuuli haava kõnelesid kangelassurmast küllalt selget keelt.

*

Ferdinand Silberstern — üks esimesi oma kodumaa eest langenud õppursõdur, oli ainult üks neist paljudest, kes kandsid seda vaimu — surra oma kodumaa eest. Teda sundis võitlusele ainult üks aade, oma kodumaa ja rahva heakäekäik. Tol ajal puudusid isiku- ja parteihuvid. See oli vaim, mis päästis meie Isamaa ja hoiab seda ka tulevikus. Selle vaimu kandjajaks ja meeletuletajaiks olgu alati selle vaimu loojate vaiksed kalnud, mis on pandiks meie rahva kõrgemale aatele — vabadusele!

Noorte Punase Risti nahatöökoda

Niguliste 12
Telef. 432-78.

Soovitame

kunstimaitselisi nahktöid:

albumeid,
kirjamappe,
karpe.
kääkotte jne.

eriti soodsad kingituseks ja mälestusesemeiks.

Tellimised täidetakse kiirelt.

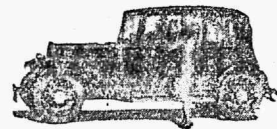

Hea ja odav kaup

alati saadaval

F. Gutkovitschi äris
Viru tänav nr. 24. Kõnetr. 447-84.

Suures valikus kontori- ja koolitarbeid portfelle rahataksid, daamide kääkotte, kohvreid kõigis suurustes ja värvides.
Kirjutusmaterjali kauplus, Viru tän. nr. 24.

Austin autod

A.-s. Kapsi & Ko.

Tallinn, Harju 46

Suurem ja vanem savitööstus Eestis

J. OHA
OLE TÄN. 27

TELEF.: 435-06
kodune 522-58.

Kaubandus-tööstus A.-S.

TALKO

Vabadussõjas

kangelasi

Vabariigi 16.

Tallinnas

KAUBANDUS-TÖÖSTUSKODA

A.-S. EESTI

KUNSTSARVE

VABRIK

O. KERSON & Ko.

TALLINN, TULIKA TÄN. 7.

Rohu- ja värvikaubanduse A.-S.

F. O. Treublut

Tallinn, Plkk tän. 18.

Abikauplused: S. Tartu maantee 8
ning Nõmmel, Turuplats.

‰ J. KOPF

Kullasepaäri.

Kallismetallsaaduste- ja
lauatarvete tööstus.

Kohvik H. Feischner

Harju 45,
TALLINN.

Malmi- ja vasevalamise vabrik

K. Graudin

EESTI KUMMITÖÖSTUSE O.-Ü.

„PÕHJALA“

M. MILLER

ASUT. 1909.

TALLINN, HEINA 33

TEL. 439-51.

**Katta- ja masinatehas.
Laevarandustöökojad.**

Autog. ja elektr. shveisimine.

A. & P. MIETENS.

Tallinn, Merepuleste 15.

Tel. 306-46 & 305-00.

Langenuid

mälestavad

aastapäeva puhul

Tartus

Rohu- ja värvikauplus E. Günther

Tartus, Kaubahoov 26.
Peakauplus: Tallinnas, Kuninga tän. 8.
Osakond: Viljandis, Tartu tän. 9.

Tartu linnavalitsus.

A.-S. Tartu Bank

Tartu osakond

Tartu

Tartu Vesiravila

TARTUS, Pikk tän. 62/64, tel. 34.

AMBULATOORNE JA KLIINILINE RAVIMINE

RAVITAKSE:
Närvihäigus — närvipõletikku, ishiast, neurasteeniat, ka neurasthenia sexualis't, hüsteeriat, halvatusi jt. Liigese-
põletikke — liigese ja lihaste reumatismi. Ainevahetuse
häigus — liigrasvumist, podagra, veresoonte lubjastumist.
Naistehäigus. Suukurtõbe. Südamerikkeid.

Pärnivedelik-, söehape-, vaht- ja teised kümbused, kuuma-
rabapakkimised, dushid, elekter- ja valgustusravi. Massash.

Asutis on avatud 10—8 öhtul.

Ametnikkudele ja üliõpilastele hinnalaandus. Prospektid
saadetakse kohe nõudmise korral. **JUHATUS.**

Sprenk-Läte

klaveritööstus.

TARTUS, Rütli tän. 25.

Telef. 13-09.

Nurmberg, Lauri & Ko.

seemnekauplus

Tartu, Suurturg 17.

Telefon 10-96.

T. Torpats

Mööbli-äri ja tööstus

Tartu.

Gustav-Adolfi 15.

Restoran

„Sinimandria“

Tartu

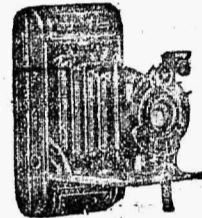
Suur Turg 13.

TARTU LINNAPANK

RAEKODA

TARTU

TELEFON 11-32.

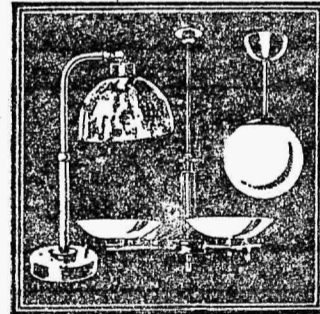
ROHU, KÄRVI, PARFÜMEE-
RIA JA FOTO-LADU
PROV. J. HIMMELHOCH
RIA T. I. TARTU.

PAUL LALL

Elektrotehnika äri

Promenadi 7. Tartu

MEESTE JA NAISTE VALMISRIIETE ÄRI
D. KAHN Aleksandri t. 4. Tartu. Tel. 10-43.
Asnt. 1886.

Elektrotehnika äri
ja tööstus

„Jõud & Valgus“

Tartus, Rütli t. 11. Tel. 4-48

G. Saks

Ortopeediline arsti- ja loomaarstiriistade-tööstus.

TARTUS, Riia tän. 39.

Telef. 6-12.

Vennad LEPP

MOE-, PUDU- JA PESUÄRI

KAUBAHOOV 2, TARTU.

Terpentini- ja tõrvatööstused A. LEVIN.

Ladu:
Maarjamõisa 9, Tartu.
Telefon 3-87.

Tartu Pimedate Töökooli

harja-, mati- ja vitsatöö osakond.

TARTUS,
Narva tän. 85, telef. 9-24.

Tartu Eesti Majandus Ühisus

Tartus, Holmi tän. 12/18.

OSAKONNAD:

Tartus. Võru tän. 4. Rāpinas ja Pukas.

Vabadussõjas

kangelasi

Vabariigi 16.

P. Pöder

Rätsepa äri ja valmisriided.

Tallinn.

Kullasepa 16.

H. Päsöke

dipl. tantsuõpetaja

Tallinn.

Viru 7.

Liisa Born

Export kalaäri

Tallinn, Estonia p. 13.

Tel. 301-58, 309-25.

R. Ohlau

Lihakauplus.

Tallinn.

Rataskaevu 22'

V. Ehrenpreiss

Trükikoda.

Tallinn.

Rüütli 11'

Rudolf Käsper

Paberi- ja kirjutus-tarbete ladu

Tallinn, Viru tän, 4.

Telefon 436-71.

J. M. Leesmann

Tallinn.

J. Aranovitsch

Tallinn, Simeoni t. 25.

Telefon 304-88.

O.-ü. „Esto“

Spordiabinõude kauplus

Tallinn.

Pikk tän. 47.

Kr. Saar & Ko

Õmblusmasinad,
jalgrattad,
mootorrattad,
kirjutusmasinad,
elektritarbed.

Soodsad tingimused. Odavad hinnad.
Nõudke kataloge.

Tallinn, Viru tän. 3, telef. 461-20.
Tartus, Raekoja tän. 2, telef. 6-94.

„TARMO“

KAUBANDUS-TÖÖSTUS-OSAÜHISUS

TALLINN.

NARVA MNT. 6.

Hans Vichmann.

Tallinn, Paldiski mnt. 20.

Telefon 434-64.

PEETER PALLO

Jalgratta, jalgratta osade ja elektri
tarvete ladu.

Tallinn, Veneturg 3.

Telefon 314-72.

V^d Loun & Schitikov

TALLINN.

Niguliste 18.

Telefon 434-37.

Joh. Kärm

koloniaal kauplus

Tallinn, Kopli tän. 1-b-2.

Telefon 440-35.

Roman Tavast

Väärtmetallasjade ja märkide tehas.

Tallinn, V. Roosikrantsi 6.

Tel. 452-79.

A. Gerschanovitsch

Tallinn.

S. Tartu mnt. 7.

TALLINNA JUUDI ÜHISPANK

Riigi Trükikoda

O.-ü. „Võime“

Trükikoda, raamatukõitmise- ja karbitööstus.

Asutatud 1921. a.

Tallinnas, Estonia puisteel 17 (Gorbatschevi majas). Kõnetraat 455-58.

Langenuid mälestavad aastapäeva puhul

A. Tõnisson & Ko.
Keskküte, vesivarustus, pumbad ja pumbamasinad.

Tallinn.

Rüütli 28/30.

„Kiirtrükk“
trükikoda.

Tallinn.

Rataskaevu 6.

Fr. Martinson
Tapetid ja paberikaubad.

Tallinn, S. Tartu m. 1.

Telefon 314-00.

Lihatsentraali
kauplused

Tallinnas,
Nõmmel,
Pärnus.

H. Feierbach

Vedrutehas ja autoparanduse
töökoda.

Tallinn

Jaama 10.

**New Consolidated Gold
Fields Ltd.**

Eesti osakond.

Tallinn.

V. Viru 12.

V. Engel
Elektrotehnika büroo

Pikk tän. 45. Tallinn. Telef. 444-53.

J. Roosilehe
trükikoda.

Tallinn.

Vana Posti 8.

Joh. Tops

Paberi ja kirjutustarvete äri.

Tallinn.

V. Karja 5, telef. 444-74.

Vennad Laks

Lihaäri, Turukaubamaja 17, Jaani t. 1.

Tallinn.

Telef: äri 455-82, kort. 305-67.

J. Horm'i

tsement ja savitööstus.

Tallinn.

Roopa 23, telef. 454-37.

A. Meldorf

Puusärgi äri ja matusetalitus.

Tallinn.

V. Tartu m. 1, telef. 463-33.

Oskar Viikmann'i

kulla - kellasepa äri ja töökojad

Raekoja pl.

Raekoja hoones.

A.-S. Paramount-Film

Tallinn — Eesti.

Suur Karja 18, 15.

Tel. 447-59.

A/S Eestim. Apteegi- & Rohukaubanduse
Ühing

„EPHAG“

H. Leesment

Saeveski.

Tallin, Rohu tän. 8.

Tel. 438-21.

„OVO“

Põllumajanduslik eksport O.-ü.

Tallinn.

S. Karja 18-d.

Tööstus ja Kaubandus A.-s.
Samuel Besprosvanie

Tallinn, S. Karja 12.

Tööstus S. Tartu 69.

Osakonnad: Viljandis, Tartus.

A.-s. „Extraktor“

Tallinn.

Telliskivi 21.

K. A. Rütman & Ko.

Tallinn.

Jaani 9.

Kõrgeväärtuslikke toiduaineid
ostate ainult

P. K. „Estonia“
kauplustest

Müügil: või,
juust,
koor,
piim,
kefiir,
konservid
jne.

Värskuse ja puhtuse eest
täielik vastutus

KAUPLUSED:

Jaani 3
Müürivahe 16
C. R. Jakobsoni 14

EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS

POSTIMEES

Tartus, Ülikooli 21/23. Telef. 65 ja 80.

Päevaleht „Postimees“ 78. aastakäik. Kõige suurem, kõige värskem ja kõige mõjurikkam päevaleht Lõuna-Eestis. Ilmub 7 korda nädalas.

Kuulutustel „Postimehes“ on eriti suur mõju, sest väga laialdased ja ostujõulised ringkonnad üle maa loevad „Postimeest“.

„Maamees“ ilmub kaks korda nädalas. Rikkalikkude uudiste ja lugemismaterjali kõrval sisaldab „Maamees“ erinurgad peremehele ja perenaisele. „Maamehe“ tellimishind ainult 40 senti kuus; aastas 3 kr. 50 s.

Tellige — lugege „Postimeest“ ja „Maameest“. „Postimehe“ moodsad töökojad — trükkoda, tsinkograafia ja kõitekoda — rahuldavad kõikide tellijate soove töö korraliku ja kiire täitmise ning odavuse poolest.

„Postimehe“ raamatukauplus Tartus, Suurturg 16. Telefon 250. — Täielik raamatute valik igalt alalt. Suur kirjutusmaterjalide, kooli- ja kontori tarvete ladu. — Soodus ostukoht igatühele.

„Postimehe“

Tallinna kontor asub Raekoja platsil 9, vanas vaekojas.

Eesti poliitiline iseseisvus on ainult siis kindlustatud, kui rahvas on ka majanduslikult tugev ja iseseisev, rippumata võõrastest mõjudest ja kapitalist.

Praegune raske aeg paneb juba iga üksiku kodaniku mõtlema ja kaalutlema oma elujärje üle ning otsima abinõusid oma majapidamise korrashoidmiseks. Selle juures hinnatakse ühistegevust kui parimat abinõu oma elujärje parandamisel. Samuti on ühistegevus kogu meie rahvamajanduse alal rahvusliku kapitali koondajaks ja majandusliku iseseisvuse kindlustajaks.

Ühistegevuse mõtte teenistuses on loetavam majanduslik ja ühistegelise nädalaleht

„Ühistegelised Uudised“

Selles pannakse erilist rõhku majanduslikule infoinformatsioonile, turu konjunktuurile ja hinnateadetele, majanduslikkude päevaküsimuste selgitamisele jne.

Perenaistele on lehes mitmekülgne ja huvitav „KODU OSA“, milles käsitatakse kodumajapidamist, tervishoidu, aiandust jne.

Leht on poliitiliselt täiesti erapooletu.

Seepärast iga teadlik ja rahvuslikult mõtleja kodanik

telligu ja lugegu „ÜHISTEGELISI UUDISEID“

Tellimishind ainult 1 kroon aastas.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Narva m. 27.

Telefon ETEKA 16 ja 425-46.

DUNLOP

Auto- ja jalgrattakummid,

Tennispallid ja reketid

J. Puhk & Pojad

Tallinnas

Kaerahelbed

K-H, Kalev ja harilikud,
toitvad, värsked, maitavad,
kottides à 30 kg, pakikestes à 500 gr.

Eestimaa

Pimedatele Abiandmise Selts

Tallinn, Tõnismägi 8. Kõnetr. 453-99.

Harjatöökoda

soovitab odavate hindadega igasuguseid harju, jalamatte, turukotte. Punutakse toolipõhju j. n. e.

Võetakse vastu tellimisi ja parandustööd.

Töö kiire ja korralik.

Müük laos en gros ja en detail.
Ostes meilt, võimaldate pimedatele tööd.

Majaomanike Krediitpank ÜP

Tallinn, Valli tän. 10. Tel. 426-69.

Pank toimetab kõiki pangaoperatsioone

Panga juures Kinnitus A.-S. Eesti Lloyd agentuur.

Pank avatud kella 9—2 ja 5—6.

TALLINNA KIVITRÜKIKODA

R. TOHVER & K_o

Kivitrükk
Ofsetrükk
Raamatutrükk
Reljееftööd

VENE TAN. 16
TELEFON 434-07